

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Ühiskonnateaduste instituut

MARI RAUDSEPP
VÄLISMAAL TÖÖTAVATE ISADE KÄSITLUSED KAUGISAKS OLEMISEST
Bakalaureusetöö

Juhendaja: PhD Dagmar Kutsar

Tartu 2014

Olen töö koostanud iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

/Mari Raudsepp/22.01.2014

ABSTRACT

Fathering over borders. The case of Estonian migrating fathers by job.

Mari Raudsepp

According to the recent Census data from 2011, the number of people migrating by job has tenfold in Estonia, wherein this is spread among men more than women. Despite the limited statistics about transnational families we can say that the number of fathers, who are separated from their children by working abroad, has increased as well.

Securing their family's income and well-being is a key motivation for many migrant fathers, even though physical separation is a challenge for fathering. Indeed, migration enables men to fulfill traditional responsibility of bread winning with their access to greater income, but also removes fathers from daily face-to-face interactions in the family.

The aim of the present bachelor's thesis is to present fathers' views about being fathers to their children from distance while working abroad and separated from the family in the homeland.

The thesis applies, that fatherhood is constructed in the public sphere and depends on time and space.

The analysis is based on five semi-structured interviews with commuting fathers, who are working abroad while their children are living in the home country with mother.

Proceeding from the aim, the following research questions were set:

How do fathers do fathering from distant, over the borders compared to regular fathering while being at home?

How do fathers explain their communication with his child/children from the distance?

The study revealed that father's main objective of working abroad was to guarantee better income to their family, because they feel, that they have to be able to fulfill their role as the breadwinner. While they are separated from their family, fathers expressed concern about not being able to be a part of the family's everyday life; they

feel lonely, helpless and concerned about the separation and also about losing regular control over the family's wellbeing. Because of emotional distress and lonely time after work, men are at risk of getting attracted with alcohol. Besides, there are some fathers, who start searching adventures and depart from their children and the partners; the risk of breaking up of the family may start growing. All participating fathers in the present study agreed that communication between migrant father and their child/children is very important and losing or missing contacts children will depart emotionally from their fathers as well. The fathering over borders is challenging to both fathers and children.

SISUKORD

SISSEJUHATUS	6
1. PEATÜKK : TEOREETILINE ÜLEVAADE	9
1.1 Isaduse mõiste	9
1.2 Isaks olemine.....	11
1.3 Kaugvanemaks olemine	15
1.4 Ülevaade senistest uurimustest	16
1.5 Probleemi seade	18
2. PEATÜKK : METOODIKA	21
2.1 Metodoloogia valik	21
2.2 Teoreetiline lähtekoht: isaks olemise konstruktsionistlik käsitlus	21
2.3 Andmekogumismeetod	23
2.4 Uurimuses osalejad	24
2.5 Uurimuse käik	24
2.6 Uurimuse eetiline aspekt	25
2.7 Analüüsimetod.....	26
3. PEATÜKK: TULEMUSED	27
3.1 Välismaale tööle suundumise põhjus ja töötamise kestus.	27
3.2 Laste suhtumine välismaal töötavasse isasse isa enda pilgu läbi	30
3.3 Kaugisaks olemine	32
3.3.1 Isa suhtlemine lastega ajal, kui ta viibib välismaal.	32
3.3.2 Isaks olemine võrdlevalt nüüd ja enne välismaale tööle asumist.....	37
3.4 Tulevik ja soovitused teistele välismaal töötavatele isadele.....	40
4. PEATÜKK: ARUTELU	43
KOKKUVÕTE	49
KASUTATUD KIRJANDUS	51
LISA 1	56

SISSEJUHATUS: UURIMUSE TAUST

Viimastel aastakümnetel on perekonnad märkimisväärselt muutunud. Majanduslikud ja sotsiaalsed muutused ühiskonnas on toonud esile rohkesti juhtumeid, kus pere ei ole enam ühes kohas koos, vaid jaguneb mitme asukoha vahel (Beck ja Beck-Gersheim, 2002) ja isegi mitme riigi vahel. Töö tõttu välismaal ja perest eemal viibimisest tekkinud peremudel erineb traditsioonilisest peremudelist, mille järgi perre kuuluvad koos elavad ema, isa ja laps või lapsed. Töö tõttu lahus elamisest tekkinud peremudeleid on erialases kirjanduses nimetatud mitmeti, nt. „lahus, kuid koos pere (ing. k. „living apart together families“), „pendel- või nädalalõpu pere (ing.k. „commuter or weekend families“), „kahetuumne pere (ing.k. „binuclear families“), „piiriülene ehk multilokaalne pere (ing.k. „transnational or multi-local families“). (Bryceson ja Vuorela 2002; Kaczmarek ja Sibbel 2008). Lapsi, keda selline olukord puudutab, on mõnikord nimetatud negatiivse värvinguga, näiteks „hüljatud“ (ing.k. “abandoned”), „mitte kellelegi vajalikud“ (ing.k. “not needed”), „telefoni lapsed“ (ing.k. “telephone children”) (Juozeliūnienė, 2008) või „selja taha jäetud lapsed“ (ing.k. „left behind children“) (Graham jt., 2012).

Eelmainitud peremudelites leidub erinevaid nüansse, kuid neid ühendab üks oluline joon: vanemad ja nende lapsed elavad periooditi teineteisest lahus. Siinjuures kokkusaamise sagedused pereliikmete vahel on erineva tihedusega ning rütmiga. Vaatamata lahusolekule ja multilokaalsusele hoolitsevad pereliikmed üksteise eest. Eemal olles pakutakse emotsionaalset tuge, jagatakse ühiseid ressursse ja säilitatakse sotsiaalsed suhted. (Schier jt., 2011). Hoolimata sellest, et üksteisele pakutakse tuge, mõjutab pereliikmete omavaheline lahusolek perekonna igapäevast elukorraldust, nt kuidas aega planeerida nii, et laps saaks veeta aega mõlema vanemaga, samuti tuleb nii mõnigi argimure lahendada nn eemalt juhtides (Haugen, 2010).

Roosa (2011) toob välja, et hierarhilises ühiskonnas nähti isa rolli peres eelkõige majandusliku toe pakkujana, otsustajana ja piiride seadjana, st keelaja-karistajana ning ema rolli laste eest hoolitsejana. Tänapäeval aset leidvad kiired muutused ühiskonnas mõjutavad traditsioonilisi rollikäsitusi ja nõuavad isa rolli lahti mõtestamist (Roosa, 2011). Näiteks on levimas „uue isa“ käsitus, mille all

mõistetakse selliseid isaks olemise mustreid, kus isal on lastega usalduslikud suhted, ta soovib osaleda oma laste elus (sh igapäevaelu toimetustes) ning jagada naisega koduseid kohustusi (Järviste, 2008).

Paraku on tänapäeval suurenenud perest lahus olevate isade hulk, kelle puhul võib tekkida küsimus, kuidas nemad nn „uute isadena“ toimivad. Kui varasemalt oli isa ja laste vahelise distantse põhjuseks Roosa (2011) hinnangul isade suutmatus emotsionaalseks kontaktiks ja sõdade mõjutused, siis tänapäeval põhjustab omavahelist eemaldumist isade taandumine „leivateenija“ rolli. Roosa toob välja, et nii ülipikad tööpäevad kui ka välismaal tööl käimine ja perest pikalt eemal olemine võivad mõjuda hävitavalt pereliikmete omavahelistele lähedussuhetele.

Beck (1992) on oma riskiühiskonna käsitluses analüüsinud tänast Euroopa tööturu struktuuri ja toimimismehhanisme ning jõudnud järeldusele, et see on üles ehitatud silmas pidades üksinda elavat isikut, mitte inimest, kellel on perekondlikke kohustusi. Beck peab silmas ka tööpuudust, mille tõttu on isikule esitatud kõrgeenenud mobiilsuse nõudeid. Seetõttu peab perekond teinekord vastu võtma otsuseid, mis arvestavad ühe abikaasa või elukaaslase töö ja karjääriga, ning seetõttu muutma pere tavapärase elukorraldust. Uue töökohaga võib kaasneda vajadus elukohta vahetada või tuleb ühel vanemal teatud perioodiks pere juurest mujale elama asuda, mida Beck nimetab lahutuse esimeseks faasiks. Elukoha muutus toob enamasti kaasa välja kujunenud sotsiaalse võrgustiku nõrgenemise või koguni lagunemise. (viidatud Hansson, 2006). Ometi on Garbarino ja Gilliami (1980) leidnud, et sotsiaalne võrgustik on pere tugi- ja kaitsesüsteem, millele pere toetub ning mis pakub tuge nii instrumentaalselt kui ka emotsionaalselt. (viidatud Hansson, 2006, 24-25).

Eelmainituga seoses üheks sotsiaalseks nähtuseks tänapäeval on perekonnad, kus vähemalt üks täiskasvanu teenib elatist võõrsil, samal ajal püüdes säilitada nii oma kodu kui ka kontakte lähedastega kodumaal. Paraku on vähe uuringuid, mis käsitleksid võõrsil töötamist ja selle seoseid perekonnaeluga. Sarnaseid uuringuid võib leida peamiselt kolmanda maailma riikide kohta.

Mulle teada olevalt on Eestis uurimata valdkond, mis puudutab vanemate, iseäranis isa ja laste omavahelist suhtlemist ajal, kui ollakse töökohustuste tõttu perest eemal. Käesoleva tööga püüan anda omapoolse panuse selles valdkonnas aset leidvate nähtuste kirjeldamiseks. Tuues sisse mõiste „kaugisadus“ (isaksolemine vahemaa tagant) on *käesoleva töö eesmärgiks* mõtestada kaasaja isaksolemist vahemaa tagant, mis on seotud töötamisega teises riigis. Käesolev töö annab lisateavet isaduse uuringutele ja võib anda tõuke kaugisaduse nähtusega seotud aruteludele meie ühiskonnas.

Töö põhineb viiel kvalitatiivsel poolstruktureeritud intervjuul isadega, kelle töökohad on välismaal ja perekond kodumaal ning kes on säilitanud sidemed oma perega. Intervjuud viisin läbi 2013. aasta märtsis, oktoobris ning novembris. Töö metodoloogiliseks raamistikuks on kvalitatiivne uurimisviis, mis võimaldab uurida uusi nähtusi nendega seotud subjektide käsitluste kaudu.

Töö sissejuhatusele järgnevas osas toon välja uurimuse teoreetilised lähtekohad. Ülevaade kirjeldab arusaamu vanemaks olemisest, toob välja isaduse mõiste ning käsitlused isaks olemise tüüpidest. Antud peatükk kirjeldab ka kaugvanemaks olemise kogemust selleteemalistest uurimuste kaudu. Töö teises peatükis tutvustan oma uurimuse meetodikat. Töö kolmandas peatükis toon välja analüüsitulemused, kus esmalt kirjeldan isade välismaale suundumise põhjusi ning isade arvamusi laste suhtumise kohta isa töötamise välismaal. Edasi esitlen piiriülese (riigipiiri ületava) elukorralduse praktikaid ja kaugisaks olemise kogemusi ning isade suhtlemismustreid ajal, kui isad on töö tõttu kodust eemal ning lapsed kodumaal, võrrelduna ajaga, kui nad viibivad kodus. Samas peatükis kirjeldan põgusalt ka isade tulevikuvisionid. Töö neljandas peatükis arutlen uurimustulemuste üle ning töö lõpeb kokkuvõtte ja soovitusetega antud teema uurimisega jätkata.

1 PEATÜKK : TEOREETILINE ÜLEVAADE

Pere loomine ning vanemaks saamine on vastutusrikkamaid eluülesandeid. Lapse sündimine perre võib senist elukorraldust muuta rohkem, kui värsked vanemad eelnevalt arvatagi oskasid. Nad võivad kogeda nõutust, hirmu, hoolimatust ja isegi süütunnet, kui pidevalt aega planeerides võideldakse väsimusega (Bardy, 2002). Ema ja isa rollid ei teki iseenesest, vaid nõuavad õppimist ja harjumist. Iga vanem otsib oma viisi, kuidas olla lapsevanem. Igaüks võib teha vigu ning neist õppida. On öeldud, et lapsevanemaks sünnitakse koos laste sünniga. (Rautiainen, 2001). See tähendab ühelt poolt vanemaks kasvamist ja identiteedi arengut ning teiselt poolt igapäevast vajadust vanemaks olemise teadmiste ja oskuste järele lapsevanema rollis olles (Sinisaar jt., 2013). Vanemad õpetavad last, aga ka laps õpetab vanemaid, st vanemaks kasvatakse. Suhe lapsesse ja enesekindlus vanemana kujunevad elades koos lapsega (Bardy, 2002).

Parsonsi ja Balesi (1956) klassikalise käsitluse kohaselt on perekonnal täita ühiskonna ees elutähtis roll: esiteks on perekonna ülesandeks aidata lapsel sotsialiseeruda ning integreeruda ühiskonda ning teiseks, läbi kasvatuse ja vanemate stabiilse kohal olemise toetada nende ühiskonnas toimetulemist. Eelmainitud autorid on kirjeldanud vanemaks olemise rolle kahe kategooriaga: instrumentaalsed rollid (nt. sissetuleku hankimine, distsipliini pidamine ja turvatunde pakkumine), mida esindab isa ning ekspressiivsed rollid (hoolitsuse pakkumine ja jagamine, kaaslaseks olemine), mida eelkõige täidab ema.

1.1 Isaduse mõiste

Möödunud sajandi kuuekümnendatel isadusest palju ei räägitud, sest arvati, et kõik teavad, mis ja kes on isa, milline on hea isa ning millised on tema ülesanded. Tuntud isade uurija Soomes, Jouko Huttunen (2001) leiab, et tänapäevane käsitlus isadusest on avardunud ning kirjanduses võib leida sellest erinevaid käsitlusi.

Huttuneni (2001) järgi on isadus bioloogiline, juriidiline, sotsiaalne ja psühholoogiline. Tema kohaselt *bioloogiline isadus* on määratletud isa ja lapse vahelise bioloogilise ja päriliku seosega, st lapsel võib olla vaid üks bioloogiline isa. Hoolimata sellest, et laps ei pruugi oma isaga koos elada või ühenduses olla, on bioloogiline isa alati geneetiliselt seotud lapse eluga (Huttunen, 2001, 59). Bioloogiline isadus ei tähenda tingimata igapäevaselt sotsiaalses mõttes isaks olemist, pigem võib tekitada küsimuse, mis on bioloogiline isadus peale seadusandluses esile toodud kohustuste. Huttunen järgi mees võib olla bioloogiline isa lapsele ka tema olemasolust teadmata ning alati ei tähenda bioloogiline isadus lapse kasvatajat ja lapse eest hoolitsemist (Huttunen, 2001). Seega, käesoleva uurimuse raames, teise riiki tööleminek ei ohusta isaduse bioloogilist fakti.

Juriidiline isadus tähendab, et seaduse järgi isal on kohustused ja õigused lapse suhtes. Eelmainitust tähtsamad näited oleks vanema õigus, hooldusõigus ja elatise kohustus lapse ees. Juriidiliseks isaks võib saada isaduse tunnistamisel, tunnustamisel ning lapse adopteerimise kaudu. Tavaliselt bioloogiline isa on ka juriidiline isa. (Huttunen, 2001). Käesoleva uurimuse raamistikus, juriidiline isadus loob kohustuse isaks olemisele kindlustada lastele elatis. Oma kohustuse täitmise eesmärgil võib isa liikuda teise riiki tööle.

Sotsiaalsest isadusest räägitakse isa puhul, kes elab samas majapidamises ja jagab lapsega argipäeva. Sotsiaalne isa on hoolitsev ning lapse arengut toetav. Selline isadus ei pea olema seotud lapsega bioloogiliselt, näiteks lahutusest tingitud uue pere mudelis. Viimasel juhul „isa“ nimetuse kasutamine on keeruline ning võib tunduda võõrana, eriti olukorras, kus laps oma bioloogilise isaga omab häid suhteid, olgugi et elatakse lahus. (Huttunen, 2001). Sotsiaalne isadus toetab isaks olemise sotsiaalseid aspekte, nt leidma suhtlemisvõimalusi lastega vahemaa tagant.

Psühholoogiline isadus põhineb Huttuneni (2001) käsitluses kolmel tähtsal komponendil: alateadvustatud ja teadvustatud tunded lapse suhtes ning isa ja lapse vaheline interaktsioon kiindumusuhete hoidmiseks. Psühholoogiline isadus on autori väitel tugevalt seotud isa armastusega, mille kaudu mehes tekib tung hoolitseda, kaitsta, aidata ning veeta lapsega koos aega. (Huttunen, 2001). Käesoleva töö

autorina eeldan, et kaugisaks olemise aegadel on psühholoogiline isadus isa jaoks kõige vastuolulisem ja haavatavam.

1.2 Isaks olemine

Hawkins ja Dollahite (1997) on täheldanud, et isadus ja isaks olemine on kaks eraldi seisvat nähtust ning Navarro (2008) on täiendanud eelnevat mõtet nii, et isadus on see, mida isalt oodatakse ning isa saavutused, isaks olemine on aga see, mida isad reaalselt teevad, ütlevad, mõtlevad, tunnevad ja soovivad, kusjuures esimene on seotud ühiskonnas levivate uskumuste ja ootustega, teine aga isade enda kogemustega isaks olemisest.

Isaks olemine on pigem käitumuslik kui olemuslik mõiste. Isaduse määratlemine ja isaks olemine sõltub palju, millise kultuuriruumiga on tegemist. Käsitlused, mida oodatakse isalt ja kuidas ta peab käituma, sõltuvad ühiskonnas määratletud normidest ning ettekujutused isaks olemisest sisaldavad stereotüüpe, kuidas võiks käituda tüüpiline isa, aga ka ideid, kuidas isa peaks mõtlema, tundma ja tegutsema. (Marsiglio, 1995, viidatud Mäkinen, 1998). Järelikult, isaks olemine sisaldab nii tunnetuslikke, emotsionaalseid kui ka käitumuslikke komponente.

Huttunen (2001) on uurinud isaduse tähenduse muutusi tänapäeval ning ta tõdeb, et ettekujutusi ja arvamusi isaks olemisest on palju. Isaks olemise oskust koolis ei õpetata ning selleni jõudmine toimub läbi kogemuste (Nyman ja Puohiniemi, 2007). Kui aga meest isaks olemine ei huvita, on võimatu ka läbi kogemuste uusi oskusi omandada. (Juvakka ja Viljamaa, 2002).

Soome sotsiaalpsühholoogid Juvakka ja Viljamaa (2002) on öelnud, et nii palju, kui on olemas mehi, on olemas ka erinevaid isatüüpe. Nad on jaganud isatüübid järgmiselt: tore isa, range isa, karjääri tegev ja eemalolev isa, hoolimatu isa, pehme isa, võistlev isa ning mõtlev isa. Nende käsitluses on *tore isa* lapsele nagu sõber ning ei pruugi soovida, et laps teda isaks kutsub. See tüüp isasid harrastab lastega erinevaid tegevusi, samal ajal nautides vabadust ning üldine piiride seadmine väsitab neid. Sellist tüüpi isa puhul võib lastel tekkida mulje, et ema langetab vaid ebameeldivaid otsuseid ja isa on alati laste jaoks tore. Juvakka ja Viljamaa toovad

välja, et tore isa tüüp võtab vähe vastutust ning leiavad, et ka see isa peaks võtma vastutust ning oskama keelata ja piire seada, tundmata sellepärast laste ees süütunnet. (Juvakka ja Viljamaa, 2002). Tore isa tüübiga on mõneti sarnane teine nende poolt toodud isaks olemise tüüp, see on *hoolimatu (ebaküps) isa* tüüp. See isa on ebaküps isaks olema: ta kardab võtta vastutust, kuid kuna talle meeldib teha talle endale meeldivaid tegevusi, siis lapsed näevad isas lõbusust ja mängulisust. Huttunen (1999) on kirjeldanud seda isaks olemise tüüpi ka kui täiskasvanuks mitte saanud meest, kes ei oska ega tahagi lapse eest vastutust võtta. Põhjuseks võib tema arvates olla olukord, kus mees on saanud isaks liiga varases eas, mistõttu isa kohustuste võtt on tema jaoks keeruline. Ta kompenseerib oma isaks olemise oskamatuset mängu ja huumoriga.

Vastupidiselt toreda ja ebaküps isa tüübile toovad Juvakka ja Viljamaa (2002) välja nn *range isa* tüübi. Nende arvates järgib range isa tõenäoliselt omaenese range isa eeskujule. See isa on perekonnas eelkõige käskude ja keeldude andja, kusjuures ema tema kõrval toetab isa rangust. Range isa ootab tunnustust endale ning pettub, kui lapsed tunnevad tema ees austuse asemel hirmu.

Veel toovad autorid välja *karjäärile orienteeritud* isa. Karjääri tegev isa üldjuhul ei planeeri lapse saamist, mistõttu lapse sünd võib talle mitte meeldida. See tüüp isasid pakub perele majanduslikku turvalisust ning nii tema partner kui ka lapsed ei ole pahased, kui isa viibib perest eemal pikemaidki perioode. (Juvakka ja Viljamaa, 2002, 25). Isa, kes on liigselt oma töös kinni, ei suuda lapsele aga pakkuda lähedust. Oht on, et laps võib jääda isatuks, kuigi isa elab kodus. (Juvakka ja Viljamaa, 2002, 26). Rönka ja Rönka (1994) kasutavad mõistet *eemaloleva isa* tüüp, mis sisuliselt ei pruugi tähendada ainult füüsilist eemal viibimist, vaid määravaks on isaksoleku psühholoogiline mõõde - isa on psüühiliselt kaugel, isegi kui füüsiliselt olemas. Selline isa ei suuda lapsega saada emotsionaalset kontakti, isa ei püüa mõista lapse vajadusi ning halvimal juhul ei hoolitse lapse eest.

Pehme isa tüüpi isa (Juvakka ja Viljamaa (2002) järgi on reaalselt laste elus olemas. Ta panustab isaks olemisse ja võib unistada koduseks isaks olemisest (mittetöötav, isapuhkusel olev). Ta on nõ koduhing, kes osaleb söögitegemises ja muudes

majapidamistöodes. Ta huvitub isadus- ja kasvatusalasest kirjandusest ning räägib oma partneriga kasvatustavadest.

Võistleva isa tüüpi isa on veendunud, et tema lapsed on targemad kui teised lapsed. Sellisel isal on selge nägemus lapse tulevikust, muuhulgas lapse hobidest ja isegi elukutsest. Isale on äärmiselt oluline teadmine, millised on võõraste hinnangud tema perele. Isa hoolitseb pereliikmete välimuse eest, hankides trendikaid riideesemeid, kalleid ehteid naisele jms. Selline isa üldjuhul sooritab kõik oma tegevused nõ veatult ning saab peaaegu kõigega hakkama. (Juvakka ja Viljamaa, 2002).

Mõtleva tüüpi isale on laps ja tema vajadused esmatähtsad. Selline isa kritiseerib kirjandusest leitavaid kasvatusmudeleid ning tahab õppida isaks olemist oma kogemuste kaudu ning läbi väljakutsete. Selline isa seab end lapse maailma ning loob õhustiku, kus puudub hirm ning allaandmine. (Juvakka ja Viljamaa, 2002).

Eelkirjeldatule lisaks Huttunen (2001) on omalt poolt täiendanud isaks olemise tüüpe mudeliga, kuhu kuuluvad nn. *passiivsed isad*, kes peamiselt ajapuuduse tõttu osalevad laste elus vähe. Sii võib asetada ka ülaltoodud *eemaloleva isa* tüübi (Rönka ja Rönka, 1994) ja *karjäärile orienteeritud* isa tüübi (Juvakka ja Viljamaa, 2002). Huttunen (2001) järgi *passiivsete isade* mudel jaguneb omakorda alatüüpideks. Selle järgi esimene neist on *liiga kiire isa*, kes tunneb südametunnistuse piinu, et peab mitme ülesandega korraga tegelema, mille tõttu lapsed saavad temalt vähe tähelepanu, kuid hoolimata sellest jääb tal lastega tegelemine väheseks. Teiseks alatüübiks on *ängistust tundev või igatsust tundev isa*, kes on emotsionaalsel tasandil kurnatud. Põhjuseks võivad olla näiteks probleemid paarisuhtes, tööl või isiksusest tulenev tunnete ebastabiilsus. Kuigi sellisel isal on soov tegeleda lapsega, võtab ängistus kogu energia ning ta ei suuda keskenduda lastega koos olemisele. Põhjuseks võib olla ka isa pidev ajapuudus või hoopis perest eemalolek. Sellist isa tüüpi võib kohata peremudelil, kus vanemad on läinud lahku ning laps ei ela oma isaga koos või peres, kus isa viibib töö tõttu perest eemal. Kolmandana toob Huttunen välja *vältiva isa* alatüübi, kes ei tunne igatsust oma lapse järele ning tunded, mida lapse vastu on kunagi tundnud, on hakanud jähnenema. (Huttunen, 2001).

Russell (1983) on omalt poolt kirjeldanud nelja isa tüüpi. Esimeseks on *huvi mittetundvad* ja lastest *eemaldunud isad*. See tüüp meenutab nii eelpool mainitud Rönkä ja Rönkä (1994) poolt käsitletud leidnud *eemaloleva isa* tüüpi kui ka Huttuneni (2001) *passiivseid* isatüüpe. Russell (1983) järgi teiseks tüübiks on *traditsiooniline isa* tüüp, kes osaleb laste eest hoolitsemises, kuid see jääb rohkem lastega mängimise tasandile. Kolmas tüüp on nn. *head isad*, kes osalevad kõiges, mis puudutab laste eest hoolitsemist, kuid põhivastutuse jätavad emale. Eelmainitud kaks tüüpi sarnanevad Juvakka ja Viljamaa (2002) *toreda isa* tüübi käsitlemisele, kus isa küll osaleb lapse elus, kuid erilist vastutust lapse eest võtta ei soovi. Russell järgi neljandaks tüübiks on *osalevad isad*, kes jagavad laste kasvatamisel tekkinud ülesanded ja vastutust emaga ühiselt (Russell, 1983).

Tänapäeval levivas isadust puudutavas kirjanduses on käsitletud leidnud „uue isa“ (new father) mudeli käsitus. Kirjandusele toetudes ilmneb, et *uue isa* („new father“) kui isaduse käsitus, sai alguse 1980ndate lõpus Põhja-Ameerikas ning hakkas mujal maailmas levima 1990ndatel. Käsitletud järgi isa teadlikult soovib ja tahab olla oma lapsega lähedalt seotud. (Korhonen, 1999). See võtab sisuliselt kokku mitmed eelpool kirjeldatud isaks olemise tüübid: uue isa all mõistetakse isa, kes vastutab ja hoolitseb lapse eest ning osaleb tema elus igapäevaselt. Selline „uus isadus“ loob mehes inimlikkuse kui mehelikkuse. (Huttunen, 2001). Uue isa käsitletud põhjal on isadus mehele võimalus, mitte takistus või piirang (Cohen, 1993; Pleck, 1997). Seda käsitletud on ka kritiseeritud ning seda eelkõige lapse eest hoolitsemise aspektist (Christiansen ja Palkowitz, 2001). Rõhutades liigselt isa hoolitsemise tähenduse kui vastutuse võtmise tasandit, seab see kahtluse alla aastakümnete tagused isa rolli käsitletud (Cancian ja Oliner, 2000). Cancian ja Oliner (2000) arvates füüsiline hoolitsemine on näiteks lapse toitmine ja vannitamine, kuid kokkuvõttes on see nii füüsiline kui ka emotsionaalne hoolitsemine, sisaldades nii kiindumust kui ka vastutust lapse suhtes. Eelmainitud autorid on tõdenud, et emotsionaalsel tasandil hoolitsemist võib konkreetsemalt kirjeldada lapse lohutamise ja ärakuulamise kaudu (*caring about and caring for*). Pleck (1997) on „uue isa“ käsitletud kujutanud kui jagatud vanemlust, kus partnerid jagavad oma kohustusi ja vastutust lapse suhtes võrdsel määral.

1.3 Kaugvanemaks olemine

Kaasaegsed kommunikatsioonivahendid on avardanud võimalusi kontakteeruda kaugemategi distantside tagant. Kirjade kirjutamine ja saatmine, mille kätte toimetamine võib kesta päevi või nädalaid, on enamasti asendunud mobiiltelefoniga sõnumite saatmise või telefonikõnedega ning ka läbi interneti e-kirjade saatmise või Skype-keskkonnas vms suhtlemisega. Viimane võimaldab reaajas lisaks verbaalsele suhtlemisele ka visuaalselt teineteist näha ja kuulda. Kaasaegseid kommunikatsioonivahendeid on mitmed uurijad (nt Svasek, 2008; Graham jt., 2012) välja toonud võimalusena olla aktiivne vanem, st igapäevaselt osaleda lapse elus ajal, mil lapsevanem viibib välismaal ja laps on koduriigis. Kui regulaarse kaugsuhtlemise võimalused puuduvad, on sellist situatsiooni kirjeldatud kui vanema hoolitsemise puudujääki või kui lapse hülgamist (nt. Graham jt., 2012).

Positiivne on kahtlemata see, kui lapsed ja vanemad saavad kaugusele vaatamata suhelda infotehnoloogiliste vahendite abil (sms, Skype jne) ja lapsevanema suurema sissetuleku tõttu mujal lapse majanduslik heaolu paraneb. Samuti võib arvata, et need nn „selja taha“ jäetud lapsed (ingl k: children left behind) on iseseisvamad, ettevõtlikumad ja ehk saavad tulevikus ka ise paremini hakkama, kui kindlates perepiirides hoitud ja kaitstud lapsed.

Vähesed uurimused, mis sel teemal on tehtud (vt nt Pärna jt 2008; Kutsar jt., 2013, in press) on aga välja toonud laste psühholoogilise toimetuleku probleemi – igatsuse, üksilduse jne, mida vanematest lahus elamine loomupäraselt tekitab, peresidemete nõrgenemisest ja perede purunemise riskist ning lapse enda riskikäitumise võimalikust ilmnemisest rääkimata. (Kutsar ja Trumm, 2010). Suhtlemismustrid laste ja vanema(te) vahel, kes eemalt last kasvatavad, toovad ühiskonnas esile nähtuse – eemalt kasvatatud lapsed (Graham jt., 2012). Olemasolevate uuringute põhjal võib leida, et nii laps kui ka eemal viibiv vanem tunnevad puudust ühistest hetkedest ja tegevustest ning ka emotsionaalsel tasandil ollakse isegi õnnetud ja igatsetakse teineteise järele.

Graham jt. (2012), kes on kirjeldanud kaugvanemaks olemise praktikaid, on toonud välja vanemaks olemise ja hoolitsemise mudeli triaadina, kus on kolm osapoolt: 1)

laps, kes on kodumaal; 2) vanem, kes viibib eemal ning 3) lapse või laste eest hoolitseja, kes viibib kodumaal (lapsevanem või muu hooldaja). Iga liige annab omapoolse panuse suhete toimimiseks peremudelid, kus osa pere liikmeid viibib töötamisega seoses teises riigis perest eemal.

1.4 Ülevaade senistest uurimustest

Uuringuid, mis käsitleks välisriigis töötamise tõttu perest eemal olevaid isasid ja eemalt isaks olemist, on vähe, enamik materjalidest käsitleb välismaal töötavaid emasid, kui nende lapsed elavad koduriigis (Parrenas, 2008). Diskussioone piiriüleste isade kohta võib leida eelkõige migratsiooni puudutavas kirjanduses. Ehk seetõttu, et eemal olevat ehk kaugisadust perekonna kontekstis käsitletakse mitte „normatiivse soolise käitumisena“, vaid seostatakse soo-ideoloogiliste normidega, nagu näiteks meeste leivateenimise kohustusega (Fenstermaker ja West, 2002 viidatud Parrenas, 2008).

Tõepoolest, piiriülene teenimine võimaldab isal leivateenijana kohustust parema palga näol täita, samas olulisel määral piirata igapäevast suhtlemist oma perega. Viimase põhjal võib tõdeda, et soorollid on selgepiirilisel eristunud, kus mees on pere jaoks pigem leivateenija ning naine koduhoidja ja laste eest hoolitseja, millest rääkisid juba Parsons ja Bales (1956). Lisaks on välismaal töötavat isa demonstreeritud läbi autoritaarsuse ja distsipliini jagamise. On öeldud, et „mees loob soo“, esitades isa, hoides samaaegselt traditsioonilist maskuliinsuse rolli ning säilitades oma isa-identiteeti. (Parrenas, 2008).

Erialases kirjanduses, mis käsitleb perekonda kui institutsiooni migratsiooni alases kontekstis, leidub uuringuid, mis kirjeldavad nii perekonna üldist elukorraldust ajal, kui üks vanem või mõlemad vanemad viibivad välismaal. Uurimistöid leidub indiviidi hoiakutest ja toimimisviisidest piiritaguses elus ja kodumaal, aga ka ajenditest välismaale tööle suundumisel (nt. Glick, 2010; Parrenas, 2008; Viira, 2010).

Uuringute tulemused on näidanud, et pereelu praktikaid piiriülese ühise elukorralduse tasandil tihti ignoreeritakse või peetakse teostamatuteks (Baldassar ja

Baldock, 1999, viidatud Mazzucato ja Schans, 2011) ja pereliikmete endi seisukohalt piiriülene elukorraldus on pigem ajutine nähtus (Landolt ja Da, 2005). Vastupidiselt eelnevale, ollakse osades uuringutes kindlal seisukohal, et piiriülene töökoht mõjutab nii välismaal viibivat isikut ennast kui ka kodumaal olijat/olijaid. Enamik uurimusi, mis käsitlevad piiriülese elukorralduse mõjusid, on eelkõige majandusliku heaolu saavutamise kontekstis ning ei too lähemalt välja mittemajanduslikke mõjusid, nagu näiteks pereliikmete subjektiivne heaolu. (Mazzucato ja Schans, 2011).

Eestis on kirjeldanud töö tõttu välismaal viibivat meest üliõpilane Viira (2010), kes oma bakalaureusetöös toob esile pere nõ. uue elukorralduse naise vaatenurgast. Töö käsitleb eelkõige naise väljakutseid perioodil, kui mees viibib välismaal ning meest kirjeldatakse leivateenija ja elataja rollis. Ka mujal maailmas on samas kontekstis naiste kogemusi uuritud ning leitud, et meeste viibimine välismaal toob kaasa kodumaal elavatele naistele majanduslikke raskusi (Smith-Estelle ja Gruskin, 2003), raskusi distsipliini pidamisega laste üle (Battistella ja Conaco, 1998), piiratud võimalusi toidu hankimisel (Smith-Estelle ja Gruskin, 2003) ja palju üksinda olemise ning isolatsiooni tunnet (Gardner, 1995 viidatud Graham jt., 2012).

Välismaal töötava vanema teemat laste aspektist on uurinud Kutsar jt. (2013, in press) kus Eesti koolilapsed, vanuserühmas 11- 13 aastat, väljendasid oma hoiakuid vanema/te piiriülese töötamise suhtes ja tundeid kogemustest, kui üks vanematest on töötanud välismaal ning seetõttu olnud perest eemal. Tulemustest selgus, et suurem osa lastest suhtub vanemate eemal töötamisele negatiivselt. Lapsed olid seisukohal, et mõlemad vanemad peaksid osalema lapse elus igapäevaselt. Uurimuse autorid leiavad, et ühe vanema eemalviibimisega seoses kogevad lapsed oma elus nii emotsionaalset, tunnetuslikku kui ka käitumuslikku puudujääki; samuti peavad nad lahusolekut riskifaktoriks pereelu terves toimimises. Osa uuringus osalejaist, kes aktsepteerisid nii vanema piiriülest tööelu kui ka väljendasid positiivset hoiakut tulevikus ise välismaal töötamise suhtes, püüdisid majanduslikult parema elujärje poole. (Kutsar jt., 2013, in press).

Filipiinidel on aga Parrenas (2008) läbi viinud uurimuse noorte täiskasvanute seas, kes on kasvanud üles perekonnas, kus isa on viibinud kodust eemal välismaal töötamise tõttu. Noorte sõnul on selline elukorraldus põhjustanud emotsionaalset

võõrdumist isast ning ebamugavustunnet isaga taaskohtumisel. Teisalt ilmutasid nad mõistmist isa otsuse suhtes ning leidsid, et isa töötab pere heaolu jaoks ning isa töötamine võõrsil on seotud sellega, et mees on „pere pea ja toitja“ ning naine „kodu valgus“.

Navarro (2008) on uurinud meeste isaks olemise kogemust Mehhiko meeste seas, kes parema majandusliku elujärje nimel on läinud teise riiki tööd otsima, eesmärgiga kogu pere hiljem järele tuua. Aja jooksul, mil isa töötab teises riigis, samaaegselt otsides oma perele uut kodu ja vajalikke elutingimusi, on perest eemal olek mehe jaoks emotsionaalselt raske. Ometi jäädi teise riiki teadmata ajaks, selleks et kodumaale jäänud abikaasat ja lapsi vaesusesse sattumisest päästa. Uuringus osalenud isadest enamik väljendas muret, et ei näe laste arengut ega saa osaleda lapse elus ja tähtsatel perekondlikel sündmustel (nt. laste kooli lõpetamine, sünnipäev, jõulupühad), ometi ohverdasid nad pere majanduslikult parema elu nimel isaks olemise tegelikud soovid. Hoolimata distantsist, isad hoolitsesid ning osalesid lapse elus nii palju kui võimalik.

1.5 Probleemi seade

Euroopa Liiduga ühinemine on Eestis toonud kaasa inimeste mitmekesise tööalase liikumise välismaale. Eesti tööjõu-uuringute andmetel on välisriigis töötavate eestlaste osakaal suurenenud. Värskemad andmed pärinevad 2011.a rahva ja eluruumide loendusest (REL 2011), mille tulemustes selgub, et võrreldes eelmise rahvaloendusega 2000. aastal on välismaal töötavate eestlaste arv kümnekordistunud. Statistikaameti andmetel töötab välismaal 24 907 Eesti püsielanikku, kusjuures meeste osakaal nende hulgas on tunduvalt suurem, jaotudes vastavalt 20727 meest ja 4180 naist. (Statistikaamet, 2013).

Sotsiaalministeeriumi uuringu ”Eesti tööealise rahvastiku väljarände potentsiaal aastal 2010” andmetel suundutakse välismaale pigem ajutise rändesooviga, peamiselt töö või õpingute tõttu. Töö tõttu koduriigist ajutiselt eemal viibimist märgitakse mõistega *lühiajaline töömigratsioon* (Veidemann, 2010). Hoolimata ajutise rände eesmärgist, selgub 2010. aasta uuringu tulemustest, et teistesse riikidesse tööle minna

kavatsevate inimeste arv võrreldes 2006. aasta küsitlusega on suurenenud. Usaldusväärne ja täpne ülevaade välismaal töötavatest eestlastest on siiski puudulik, eelkõige tööjõu vaba liikumise tõttu, aga ka seetõttu, et Eesti rändestatistika on lünklik, mistõttu ei ole võimalik saada täpset teavet rändevoogudest ega rände struktuurist. (Veidemann, 2010). Sellest tingituna on võimatu esitada käesolevas bakalaureusetöös täpseid arvandmeid välismaal töötavate Eesti meeste kohta, kes kodumaal on seotud isa- kohustustega. Eeltoodud andmeist võib aga näha, et välismaale suundujate osakaal on tõusev tendents. Lugeses Eesti Inimarengu Aruannet 2010/2011, võib leida, et 21.sajandi väljakutseks Eestis ja mujalgi Balti riikides on muuhulgas kasvav väljaränne ja perekonna kui institutsiooni taandumine. Eestit võrreldes teiste Euroopa Liidu maadega iseloomustavad endiselt sellised sotsiaalsed näitajad, nagu sissetulekute ebavõrdsus, varimajandus, vaesus ja miinimumpalk. (Eesti Inimarengu Aruanne 2010/2011).

Eelmainituga seoses üheks sotsiaalseks nähtuseks tänapäeval on perekonnad, kus vähemalt üks täiskasvanu teenib elatist võõrsil, samal ajal säilitades nii oma kodu kui ka kontaktid lähedastega kodumaal. Paraku on vähe uuringuid, mis käsitleksid võõrsil töötamist ning sellega seotud nähtusi. Sarnaseid uuringuid leidub peamiselt kolmanda maailma riikidest. Samuti on vähe uuringuid, mis käsitleks isadust mehe enda pilgu läbi (Mykkänen, 2010). Peamiselt on uuritud isaduse käsitlust naiste pilgu läbi (Vuori, 2003). Viimastel aastakümnetel on isade „häääl“ erialases kirjanduses üha rohkem kõlama hakanud (Mykkänen, 2010), millest võib tõdeda, et uurijate huvi meeste kui isade vastu on kasvanud, kuid ka isad ise on hakanud julgemalt ennast isaduse kontekstis väljendama (Heinonen, 2006). Uuringud on muuhulgas käsitlenud isaks saamise kogemust ning isaks olemise tähendust mehe identiteedile mehe enda pilgu läbi (Marsiglio ja Pleck, 2005).

Teadaolevalt on uurimata valdkond, mis puudutab vanemate, iseäranis isa ja laste omavahelist suhtlemist ajal, kui ollakse töökohustuste tõttu perest eemal ning käesolev töö annab omapoolse panuse valdkonnas aset leidvate nähtuste kirjeldamiseks. Tuues sisse mõiste „kaugisadus“ on käesoleva töö eesmärgiks analüüsida teises riigis töötavate isade isaks olemise kogemusi ajal, kui isa viibib tööl võõrsil. Käesolev töö annab lisateavet isaduse uuringutele, aga eriti isa-laste suhete uuringutele, pakkudes võimaluse antud teemat edaspidi süvendatumalt uurida.

Eeltoodule tuginedes sean oma uurimistöö ülesandeks leida vastused kahele uurimisküsimusele:

- 1) Kuidas kirjeldavad välisriigis töötavad isad kaugisadust võrrelduna tavaisaks olemisega kodumaal ?
- 2) Kuidas isad käsitlevad kaugsuhtlemist lastega?

2 PEATÜKK : METOODIKA

2.1 Metodoloogia valik

Kuna käesoleva uurimise eesmärgiks on kirjeldada piiriüleselt isaks olemise kogemust läbi suhtlemispraktikate oma lastega, kes viibivad kodumaal, siis olen oma uurimuses rakendanud kvalitatiivset uurimismeetodit. Valitud uurimisviis aitab mõista ning tõlgendada reaalses elus aset leidvaid nähtusi ning kogemusi. Lähenemise huvikeskmes on, kuidas ja millest inimesed mõtlevad ehk mis on inimsuhete sisu, kuidas need toimivad ja mida nendega tehakse. (Ilves, 2009). Kvalitatiivset uurimisviisi kirjeldatakse kui tõlgenduslike (uurimis)praktikate kogumit, mis võimaldab maailma nähtavaks muuta, kus uurija ülesandeks on tõlkida maailm erinevate praktikate abil andmekogumise keskkonnas ehk „väljal“ (ingl.k. *field*) tehtud märkmeteks, intervjuudeks, vestlusteks, fotodeks jms. (Denzin ja Lincoln, 2005, viidatud Ilves, 2009). Denzin ja Lincoln (2005) lähtuvad kvalitatiivse uurimismetoodika seletamisel sõna „kvalitatiivne“ tähendusest, mis peab silmas olendite ja protsesside kvaliteeti(e), mida ei uurita ega mõõdeta eksperimentaalselt hulga, määra, tugevuse või sageduse terminites (Ilves, 2009).

2.2 Teoreetiline lähtekoht: isaks olemise konstruksionistlik käsitlus

Sotsiaalse konstruksionismi paradigma järgi toimub tähenduste loomine inimeste sotsiaalse tegevuse käigus ning on selle loomulik osa. Tähenduse loomine – sotsiaalne konstrueerimine – on alati kollektiivne tegevus. Diskursiivset objekti konstrueeritakse dialoogis/diskussioonis. Diskussioonis osalejad kujundavad diskursiivset objekti, kuid see pole pelgalt nende loomine, vaid sisaldab ka teisi keeles juba enne olemas olnud tõlgendusi. (Strömpl jt., 2012).

Tähendused isadusest varieeruvad ajas ja institutsionaalses kontekstis. (Matta ja Knudson-Martin, 2006). Käesolev uuring lähtub sellest, et isadus on avalikkuses kehtivate diskursuste poolt mõjutatud sotsiaalne konstrukt, mis varieerub ajas ja kultuuris (Gregory ja Milner, 2011). Isadust ja isaks olemist kajastavas kirjanduses võib leida kahte tüüpi diskursust. Esimene on leivateenija (*breadwinner*) diskursus, mis tähendab isa kui majandusliku toe pakkujat. Teine ja tänapäeval leviv on „uus

isa“ (*new father*) diskursus, mis kirjeldab meest, kes on lapsele hoolivust pakkuv ning rohkelt lapse eest hoolitsemisega seotud (Lamb jt., 1987; LaRossa, 1988; Coltrane, 1996, viidatud Höfner jt 2011). Levinud on ka kolmas, nn ohtliku isa diskursus (Kutsar, 2007), mida seostatakse isa väärkohtleva käitumisega lapse suhtes.

Isadus sarnaselt mehelikkusega on sotsiaalselt konstrueeritud ning viimasega tihedalt seotud. Isaks olemist mõistetakse erinevates ühiskondades eri moodi ning ühte kindlat arusaama (heaks) isast olemisest ei ole olemas. Mees ja isadus ning ootused-tingimused neile muutuvad ajas (Marsiglio ja Cohan, 2000). Järelikult see, mida ühiskonnas peetakse mehele sobivaks, mõjutab muu hulgas isade julgust ja võimet võtta laste eest peamise hoolitseja roll (Matta ja Knudson-Martin, 2006). Lääne kultuuriruumis peetakse isa ülesandeks tööd ja pere ülalpidamist ning mehe osalemist laste kasvatamises mehelikkusega ei seostata (Hobson ja Morgan, 2002).

Uuringud on näidanud, et töö ja töötamine mõjutab olulisel määral ka isaduse konstrueerimist (nt. Karu jt., 2007; Puchert, Gärtner ja Höyng 2005, viidatud Järviste, 2008). Isadus on nii sotsiaalne kui ka bioloogiline nähtus ning tihedalt seotud meeste, maskuliinsuse ja meeste praktikate konstrueerimise ja taasesitamisega. Sellest tulenevalt mõjutavad isadusele antavat tähendust ühiskonnas, kogukonnas ja indiviidide poolt, ning seeläbi ka meeste käitumist isadena, mitmed omavahel seotud tegurid, näiteks emade ootused ja käitumine, vanemate omavahelise suhte kvaliteet, majanduslikud ja tööalased tegurid ning institutsionaalsed faktorid. (Karu jt., 2007). Lisaks tuleb arvestada siin ka seda, et iga sugupõlve isal on oma isiklik ajalugu, arengulugu ning traditsioon isaduse määratlemisel (Palkovitz, 2002). Suhted lapse emaga ning käitumistavad on äärmiselt olulised ning mõjutavad mehe käsitlust ning arusaamist isaks olemisest (Pasley jt., 2004). Mehe isaks olemise muster muutub ka lapse kasvades ning elus aset leidvate sündmuste käigus. Seega võib öelda, et isadus on protsess, millel on oma elukaar. (Marsiglio ja Pleck, 2005).

Traditsiooniliselt nähakse meest ratsionaalsena ja naist emotsionaalselt tundlikuna ning et isa töötab väljaspool kodu ning emad on kodupidajad. (Shields, 2000). Uuel aastatuhandel on nõudmised isadusele kasvanud kahes suunas: meestelt oodatakse nii elatise teenimist kui ka hoolivuse väljendamist (McNeill, 2004).

Kokkuvõttes lähtub käesolev uurimus sellest, et isadus ja isaks olemine on sotsiaalselt konstrueeritud. Keskendudes tööga seotult välismaal viibiva isa kogemustele isaks olemisest ja lastega ühenduse pidamisest, lähtun Grahami jm. (2012) seisukohast, et ühenduse ja kontakti säilitamine pereliikmete vahel, kui üks vanematest viibib töö tõttu eemal, on oluliseks aspektis hoolitsemise „kolmnurgas“ 1) laps, kes on kodumaal; 2) vanem, kes viibib eemal ning 3) lapse või laste eest hoolitseja, kes viibib kodumaal (lapsevanem või muu hooldaja). Iga liige selles esitab omapoolse panuse suhete toimimiseks peremudelil, kus osa pere liikmeid viibib töötamisega seoses teises riigis perest eemal.

2.3 Andmekogumismeetod

Käesoleva töö andmekogumismeetodiks on poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuu meetod võimaldab esitada intervjuu käigus täiendavaid küsimusi põhiküsimustest tekkinud teemaarenduste kohta (Laherand, 2008). Poolstruktureeritud intervjuu käigus vesteldakse intervjuueeritavatega etteantud teemal, võimaldades intervjuueeritavatel jagada oma kogemusi, tundeid, teadmisi ja hinnanguid antud teema piires. Poolstruktureeritud intervjuu ülesehituse fikseerimiseks koostatakse intervjuu kava, kuid küsimuste sõnastus ja nende esitamise järjekord on intervjuu läbi viimisel vabalt varieeruv (Berger, 2000). Intervjuu kavas defineeritakse esmalt intervjuu põhiküsimused ning erinevatele uurimisaspektidele vastavad küsimused defineeritakse alateemadena iga valdkonna lõikes. Teemade kohta esitatakse intervjuu käigus lisaküsimusi, mis võimaldavad jälgida, et kõik teemas huvipakkuvad aspektid kaetud saaksid. Lisaküsimused võimaldavad intervjuueerijal esitada täpsustavaid küsimusi, kui intervjuueeritava antavad vastused on liiga pealiskaudsed. See tagab intervjuu käigus saadava informatsiooni arusaadavuse ning detailsuse (Berger, 2000). Käesolevas uurimuses kasutatud intervjuu kava on uurimisküsimustest tulenevalt koostatud ja asub käesoleva töö Lisas 1.

Intervjuueerides isasid, pööran tähelepanu Strömpli (2007) poolt välja toodud iseärasustele meeste intervjuueerimisel. Strömpl, toetudes kirjandusele, on toonud

välja, et intervjueeritavad mehed on tihti väljendusvaesed ning emotsionaalselt suletud, mistõttu intervjuu läbiviimine võib ebaõnnestuda.

Kuna käesoleva töö eesmärk on kirjeldada meeste kogemusi isaks olemisest, mis sisaldab muuhulgas nii kognitiivset, käitumuslikku kui ka emotsionaalset aspekti, leiain, et uurimuse läbiviimine oli väljakutseterohke.

2.4 Uurimuses osalejad

Tegemist on eesmärgipärase valimiga, mille puhul lähtusin kriteeriumist, et uuringus osaleja on isa, kes viibib töö tõttu kodust eemal vähemalt kaks nädalat järjest, säilitades samal ajal suhted kodumaal viibiva perega ning tööst vabal ajal elab oma lastega koos. Valimi kitsendamiseks keskendusin ühe ameti esindajatele ning ametipositsioonilt lihttöölisele. Kokku tegin intervjuu viie isaga.

2.5 Uurimuse käik

Kriteeriumile vastavate isade leidmiseks kasutasin erinevaid otsingukanaleid: tegin sihtotsingut foorumites (nt MTÜ Ühendus Isade Eest foorum), levitasin infot tuttavatele, samuti pöördusin kahe väikeettevõtte poole, mis vahendavad tööjõudu välismaale. Viimase kahe kanali kaudu õnnestuski leida käesoleva töö viis osalejat. Kokku oli kontakte kakskümmend kolm. Tõdema peab, et oli suureks väljakutseks leida mehi, kes sooviks oma isaks olemisest rääkida. Uurimustöö tegemist raskendas see, et kokku lepitud kohtumistele ei ilmutud, telefonikõnesid ignoreeriti, lisaks ilmus üks isa intervjuule ebakaines olekus, mille tõttu intervjuu ära jäi ning nimetatud isa uurimustöös enam ei osalenud. Leidus neidki, kes uurimustöös osalemisest lõpuks keeldusid, kuigi algelt olid nõusoleku andnud, siinjuures oli kahel isal oli põhjuseks see, et perest oli lahku mindud.

Intervjuud viisin läbi 2013. aasta märtsis, oktoobris ning novembris. Kuna isal võib kodumaal olla üks või mitu last, siis andsin osalejale võimaluse valida, kas ta soovib rääkida kõigi lastega suhtlemisest või vaid ühest. Uurimuse läbiviimisel arvestasin tõsiasja, et tegemist on teadaolevalt seni uurimata temaga ning pidasin oluliseks, et

vastajad saavad võimalikult vabalt oma mõtteid avaldada – toetasin nende mõtteid lisaküsimustega. Intervjuu kestis keskmiselt 37 minutit. Lühim intervjuu kestis 27 minutit ja pikim 45 minutit. Neli intervjuud viisin läbi uuringus osalejate kodudes ning üks intervjuu toimus kohvikus. Nelja isa materjali salvestamisel kasutasin diktofoni ning enne lindistamist küsisin salvestamiseks nõusolekut. Üks isa ei olnud diktofoni kasutamisega nõus, seetõttu tegin märkmeid paberile nii palju kui võimalik. Hiljem intervjuud transkribeerisin.

Intervjuude läbi viimisel oli oluline see, et vastajad saaksid vabalt rääkida oma mõtetest, tunnetest ja kogemustest, mis neil on tekkinud seoses välismaal töötamisega. Intervjuud toimusid vaba aruteluna, kus intervjuu kavas olevad küsimused tulid arutlusele suhteliselt sujuvalt, ometi tekkis hetki, kui isad kippusid teemast välja minema ning pidin neid veidi suunama. Isad väljendasid omi tundeid vaoshoitult, mõneti täiesti emotsioonitult, kuid enesekindlalt. Kohati esines kohmakaid lauseid ja lausete katkemist. Esines ka seda, et isad muutusid kohati närviliseks ning nihelevaks. Kokkuvõtteks, läbi mõningate minupoolsete pingutuste saavutasin suhteliselt hea kontakti oma uuritavatega.

2.6 Uurimuse eetiline aspekt

Uurimuses osalenute isikuandmete ja institutsioonide kaitseks ei maini ma vastaja ega tema perekonna elukohti, samuti ei too ma töös välja laste täpset vanust ega ka pere suurust. Mainimata jätan ka majandussektori, kus minu uuritavad välismaal töötavad. Intervjueeritavatel oli peres keskmiselt kaks last, kusjuures noorim ligi 5-aastane ning vanim juba täisealiseks saanu.

Uurimuses osalejatelt sain suusõnalise informeeritud nõusoleku, st selgitasin uurimuse sisu ja intervjuu protseduuri, osalemise vabatahtlikkust ning anonüümsust ja konfidentsiaalsust. Lisaks selgitasin osalejatele intervjuust mingil ebamugavuse tekke hetkel loobumise õigust. Kõik viis intervjueeritud olid tingimustega nõus ega katkestanud intervjuud.

2.7 Analüüsimeetod

Kogutud materjali analüüsimiseks kasutan andmete suunatud temaatilise sisuanalüüsi meetodit, kus andmete lihtsustamiseks on loodud temaatilised grupid teksti edasiseks kodeerimiseks. Avatud ja seejärel temaatilise kodeerimise kasutamine võimaldab isade jutust moodustada teemagrupid. Viimaste alusel on võimalik tegeleda andmete sisulise analüüsiga. Peale transkriptsiooni ja kodeerimist viisin omavahel sobivad teemad ühise põhikategooria alla, milles lõin alakategooriad. Analüüsi sisu ilmestamiseks ja täpsustamiseks kasutan löike intervjuudest, välja jäetud tekstiosade tähiseks on /.../. Isade intervjuulõigud on esitatud muutmata kujul.

3 PEATÜKK: TULEMUSED

3.1 Välismaale töölesuundumise põhjus ja töötamise kestus

Mind huvitas, miks isad on otsustanud välismaale tööle minna ning kaua selline eluviis on kestnud ja kui pikki perioode järjestikku perest eemal ollakse.

Intervjuude läbiviimise hetkel olid kõik viis uuringus osalejat käinud välismaal tööl juba aastaid. Kõige lühem töösuhe on olnud kaks ja pool aastat ja pikim seitse aastat. Peamiselt on oldud välismaaga töösuhetes jätkuvalt, välja arvatud üks isa, kes kogu aeg välismaal töötama ei pea, ometi vahelduva eduga peab viibima seal periooditi.

Perest järjestikku eemalolemise perioodid on kõikuvad, jäädes vahemikku kahest nädalast nelja kuuni. Intervjueeritavate seas perest eemaloleku periood oli pikema kestusega algusaastail, kui toimus nõ. töösse sisse elamine. Äraoleku aeg sõltus ka sellest, kui kaugel kodumaast oli töö asukoha riik. Otsus välismaale tööle minna on tulnud peaaegu kõikide isade puhul perega ühise arutlemise järel, vaid paar isa olid seda meelt, et see on isa enda otsus ning pere peab sellega nõus olema.

Välismaale tööle mineku peamine põhjus on olnud parema sissetuleku hankimine. Sissetuleku hankimine oli tihedalt seotud perele parema elujärje võimaldamisega, aga ka sellega, et kodumaal ei olnud piisavalt tööd või teenistus oli liiga madal. Näiteks üks isa, kes enda sõnul on pere toitja, põhjendas oma välismaale tööle minekut järgnevalt:

/.../ eesmärk oli see, et leib oli vaja koju lauale tuua. Eestis oli tore töödata, aga kui ükskord töö otsa sai, siis öeldi, et oota ... Ootasin kuu, kaks, kolm kuud, pool aastat, siis hakkas nigu nälg ustest akendest sisse vaatama juba, et sellepärast oli vaja nagu minna, et ega siin nagu muud põhjust ei ole /.../

Sarnaselt kinnitas ka teine isa oma välismaal töötamise valikut, öeldes:

/.../ no see on ju üks ainus eesmärk, siin ei olegi praegu teist varianti, ikka selle raha pärast. Et ma siin käisin korra Eestis ka, mõned kuud, aga talv tuli peale, siis nagu tööd ei olnud, otsustasin tagasi minna /.../

Isade sõnul sooviti paremat teenistust, et perele paremaid elutingimusi pakkuda, sh pere igapäeva rahaasju korraldades, aga mõeldi ka pere tuleviku peale, näiteks kodumaal eluaseme remontimisele, maja ehitamisele, lastele paremate õpingutingimuste võimaldamisele jm. Vastajate hulgas leidis arvamusi, et nüüdse eluviisi juures ei pea iga päev muretsema, kuidas üks või teine rahamure lahenduse leiab, sest välismaal töötamine on pakkunud turvatunnet ning rahast tingitud stress on palju väiksem, kui see oli kodumaal töötades.

Ülalolevast võib näha, et välismaal töötamine ei ole olnud esmane valik ning proovitud on ka kodumaal tööd teha ja leida. Ometi ei ole kodumaal pakutu andnud isadele piisavalt sissetulekut ega kindlustunnet ning seetõttu on otsustatud välismaal töötamise kasuks. Isade mõtteist jäi siiski kõlama, et peres väärtustatakse majandusliku toimetuleku taset kõrgelt, st kui majanduslik toimetulek peres ei oleks nii suure tähtsusega, oleks tulnud toime ka kodumaal. Ilmnes, et majandusliku toimetuleku probleem oli palju seotud lastega. Paarilt isalt kuuldus väidet, et */.../ kui kahekesi oleks, oleks lihtsam /.../*, mis näitab, et laste sündimise järel on tekkinud veelgi enam vastutustunnet perekonna ees, aga ka vajadus kindla sissetuleku järele.

Intervjueeritavate hulgas oli üksikuid, kes ei pidanud välismaal raha teenimist ainueesmärgiks, tuues välja kõrvaleesmärgina ka põnevuse, mis väljendus ühe vastaja sõnul nii: */.../ Mis eesmärgil? Et leib lauale saada ega siin muud eesmärki ei olnudki, väikene põnevus ka ja ja ... Kuidagimoodi tuleb pere toita ju, siis nagu tööd ei olnud, otsustasin tagasi minna /.../*.

Siin võib näha, et töötamine välismaal on taaskord seotud pere ülalpidamisega, mida vastajad ei suutnud perele pakkuda kodumaal tööl olles. Ometi on leitud ka muu väljund, niiöelda põnevus, mida välismaal töötamine võib pakkuda – erinev kultuur, keeleoskuse arendamine ja vaheldusrikkus kodumaisele argipäevale.

Ühe isa jaoks oli välismaal töötamine lihtsalt lisateenimise võimalus, ka töö iseloom tundus ligitõmbav, mis näitab, et kodumaal töötamine oli võimalik, kuid isa soovis leida vaheldust oma nõ. igavasse ellu, millega lisaks kaasnes lisaraha, mis omakorda tekitas hea enesetunde. Isa ise kommenteeris oma valikut nii: */.../ Esialgu oli igav ja pakuti lisaraha. Ükskord käisin, siis maksti raha, teine kord käisin, maksti raha, see oli mõnus... aga rahade pärast jah...see väike „business“ mis oli, oli, aga pakuti niimoodi värskes õhus tööd ja maksti selle eest raha ja siis läkski, läkski, läkski edasi /.../*

Viimase näite puhul ei ilmnud, et kodumaal töötamisega ei ole võimalik peret ülal pidada, pigem otsiti just nimelt eelmainitud põnevust ning vaheldust, mida selline eluviis nähtavasti pakub.

Eeltoodule toetudes võib öelda, et välismaale minek on algselt olnud ajutiseks olukorraks, kuid vastuste puhul ilmneb, et majanduslikel kaalutlustel, aga ka põneva eluviisi tõttu, on siiski välismaal töötamist jätkatud. Paraku peab tõdema, et isad, kes on proovinud töötada kodumaal, ei ole siiski leidnud endale siin tasuvat, sobivat ning püsivat töökohta. Siinkohal toodi välja erinevaid põhjusi, muuhulgas tööpuudus maapiirkonnas, madal palk, ebainimlikud töötingimused, aga ka tööandjate petturlus, mille tõttu on jäädud palgata ning seetõttu on kaotatud kodumaal usaldus tööandjate vastu.

Kokkuvõtteks võib öelda, et isade otsused välismaale tööle minna on valdavalt seotud sissetuleku hankimise või suurendamisega. Isad väidavad, et kuidagi peab perele leiva lauale tooma, mis viitab sellele, et ootused, mis perekond on isale seadnud, on seotud pere ainelise küljega. Teostades intervjuusid võis näha, et isad pidasid sellist leivateenija rolli enda jaoks iseenesest mõistetavaks, sest küsimusele vastati enesekindlana ning esines isegi üllatust ja küsivat ilmet, et kuidas sa siis ei tea. Selline hoiak näitab, et need isad on omaks võtnud arusaama, et isa on pere ülalpidaja ning naine koduhoidja. Antud arusaam kattub käsitlusega nõ. ideaalmehest (Poolamets jt, 2000), kes on vastutajaks perekonna majandusliku olukorra eest ning enamasti mees ei vali tööd meeldivuse, vaid tasuvuse järgi.

3.2 Laste suhtumine välismaal töötavasse isasse isa pilgu läbi

Uurides, kuidas lapsed isade arvates suhtuvad isade välismaal töötamisesse, soovisin teada saada, kas lastega on antud teemal räägitud ning milline on isade arvates laste suhtumine ning milliseid laste reaktsioone on isad kogenud, kui isa peab peale kodus viibimist jälle kaugemale tööle minema.

Huvitav oli see, et tööst ja tööandjaist kippusid isad rääkima väga pikalt ja põhjalikult, kui aga uurisin, kuidas nende lapsed sellesse suhtuvad, et isa töötab välismaal, tekkis igas vestluses pikem mõttepaus. Leidus isasid, kes küsimuse peale kulmu kergitasid, oli nii üllatunud ilmet kui ka muigamist ja naeru. Vastused tulid ebalevalt ja olid katkendlikud. Jutuajamise käigus siiski ilmnes, et laste suhtumine isade arvates on valdavalt pigem negatiivne. Isad kirjeldasid laste nutmist ning õnnetuid ilmeid. Tuli ka välja, et laste vanusel on siinkohal oma tähtsus. Osad isad, kes juba pikemat aega kodust eemal tööl käivad, olid seda meelt, et aja jooksul on laste suhtumine muutunud leplikumaks ning lapsed on nüüdseks sellise eluviisiga harjunud. Näiteks üks isa arvas niimoodi: *.../ nüüd on jumala harjunud, ega neil, ega siis kui ma läksin, siis nad olid nii väiksed ega nad midagi eriti aru ei saanud /.../*, millest ilmneb isa käsitus, et kui lapsed on väiksed, ei pruugi nad isa äraolekut niivõrd tajuda. Leplikkust iseloomustab üks isa niimoodi: *.../ eks nad lepivad sellega, et ma aegajalt ikka ära kaon kodust /.../*. Ometi need samad isad on kogenud laste õnnetuid ilmeid ka viimasel ajal, mis näitab, et päris harjunud lapsed siiski ei ole ning isa äraminek tekitab jätkuvalt meelehärmi.

Isade jutu põhjal ilmnes, et tüdrukute ja poiste reaktsioonid isa äramineku hetkedel on veidi erinevad. Näiteks kõlas väide, et *.../ tütar ikka häälekalt väljendab oma pahameelt, aga poiss on siukene, rahulikumalt võtab seda /.../*, millest võib näha, et poisid on pigem vaoshoitumad ja tüdrukud julgevad oma emotsioone väljendada rohkem kui poisid. Ometi jäi domineerima asjaolu, et isade äraminekul lapsed on õnnetud, mis isade sõnul väljendub eelkõige nutmises. Näiteks üks isa väljendas oma laste reaktsiooni nii: *.../ vaevalt, et nad sellega nii õnnelikud on, et ma seal kuskil kaugemal tööl olen, et nii harva käin kodus. Et, et, et kodunt ära minneski on näha et lapsed jäävad nutma...et ega neil pole ka kerge /.../*.

Ühe isa sõnul on tema lapsed palunud, et isa ei läheks enam välismaale tööle, mis on isale emotsionaalselt raske, ometi on ta jätkanud töötamist välismaal. Isa põhjendas seda omamoodi allaandmisena: elus ei saa kõike, mida tahad. Ka ilmnes isa võimupositsioonilt tulev selgitus: isa ise on otsuse teinud niimoodi töötada ja lapsed peavad sellega leppima.

Isade arvamusi laste suhtumistest antud elukorralduse kohta oli mul intervjuueerijana väga keeruline saada. Valdavalt kirjeldatigi lapse suhtumist tema käitumise kaudu – nutmine ja nutma jäämine; õnnetud ja mossis ilmed. Mulle tundus, et isad ei olegi oma lastega sel teemal eriti rääkinud. Võib-olla ka seetõttu tekitas antud teema isade jaoks ebamugavust.

Üks isa arvas, et laste suhtumist raske näha, sest */.../ aga nad on tüdrukud ju, siis on ju väga raske /.../*, mis kajastab isade ja tütarde omavahelise suhte reserveeritust, kus isiklikest tunnetest isaga ehk ei räägitagi. Järgmine isa arvas aga, et lapsed võtavad isa tööl käimist loomulikuna, samas tõdes ta: */.../ Eks neil tulevad omad probleemid, kui mind kodus ei ole /.../*, mis taaskord toob esile isa kui pere ülalpidaja arusaama, ometi viitab isa ka probleemidele, mis tekivad tema äraolemise ajal, sh raskustele piiriülese ühise elukorralduse osas.

Perele sissetuleku hankija mõtet toetas veel ühe isa tõdemus, et tema lapsed suhtuvad nii, et mida kauem isa on välismaal tööl, seda rohkem raha perele saadab. Siinkohal arvas sama isa ka, et tegelikult on nii, et tema lastel on väga palju klassikaaslast, kelle isa/ema või suisa mõlemad vanemad töötavad välismaal, mille tõttu temagi lapsed suhtuvad isa välismaal töötamisesse leebemalt, st isa välismaal töötamine on saanud omamoodi eakaaslaste jaoks normiks. Seega, suhtumine on mõjutatud keskkonna poolt, näiteks sellest, kuidas suhtuvad sellesse eakaaslased. See tähendab, et laps oma koduse olukorra puhul ei väljenda negatiivsust ka juba seetõttu, et ta ei ole üks, kes peab sarnases „mingi perioodi ilma isata“ - elus kasvama ning seetõttu ilmutab olukorra suhtes tolerantsust. See aga tõenäoliselt õigustab ka isa äraolekut, sestap selline paralleel esile toodi.

Toetudes isade mõtetele, jäi domineerima materiaalne kaalutus: kuigi isa on välismaal tööl, siis pere materiaalne olukord on parem ning kui isa naaseb koju, on

rõõmu, kingitusi ja lastel rohkem taskuraha. Näiteks üks isa vastas naljatlevalt niimoodi: */.../ nemad teavad seda, et issi läheb tööle ja issi tuleb koju ja siis on minu hirmus pidu kohe, et kõigil on hea meel /.../.*

Vaid üks intervjuueeritavatest isadest ei osanud laste suhtumise kohta midagi öelda. Ta tunnistas, et ei ole lastega sel teemal üldse rääkinud, põhjendades sellega, et tema lapsed on tagasihoidlikud ning ehk seetõttu ei ole oma isiklikku arvamust vähemalt isale öelnud. Laste reaktsiooni kirjeldas ta niimoodi: */.../ ma ei oska öelda isegi...no vähemalt pisaraid ei olnud...et lähed siis lähed, kõige suurem rõõm on kui tuled /.../.*

Kokkuvõtteks võib tõdeda, et isad ei ole oma lastega välismaal töötamist omavahel põhjalikult arutlenudki, olgugi et välismaale minek on väidetavalt toimunud perega ühise arupidamise järel. Isad näevad, et äramineku hetkedel on lapsed kurvad, mis siiski ei ole piisav argument isa koju jäämiseks. Lisaks jääb mulje, et isade töötamine perest kaugel on pere jaoks nii-öelda loomulik osa ning isad ei taju seda, et lapsed tekitaks sellest suuremat probleemi, välja arvatud hetked, kui isa hakkab jälle tööle tagasi minema. Ometi võis isa vastusest näha, et peres ilmnevad nii emotsionaalsed kui ka elukorralduslikud probleemid, kui isa on eemal.

3.3 Kaugisaks olemine

3.3.1 Isa suhtlemine lastega ajal, kui ta viibib välismaal

Kui eelnevalt analüüsisin isade kogemusi laste suhtumisest isade välismaal töötamisesse ning isa tööle minekusse ja laste reaktsioone, siis järgnevalt analüüsin, kuidas isad oma lastega suhtlevad ajal, kui nad juba viibivad välismaal. Antud küsimus on töö üks peamisi uurimusküsimusi, läbi mille uurisin, kui tihti ja mis vahendite kaudu isad oma lastega suhtlevad ning kuidas isad ise hindavad sellist kaugsuhtlemist.

Analüüsist ilmnes, et isad pidasid lastega suhtlemisest olulisemaks emaga suhtlemist. Samal ajal on isade meelest äärmiselt tähtis, et kõikide pereliikmetega peab sidet ülal hoidma ka ajal, kui viibitakse välismaal.

Paar isa kasutas sidevahendina nii telefoni kui ka skype'i keskkonda, enamusest isadest kasutas laste ja perega suhtlemisel ainult telefoni. Isad kurtsid, et pere telefoniarved on „suured“, „metsikud“, „ägedad“, ometi on nad lastele öelnud, et lapsed võivad helistada igal hetkel ja töö ei takista vastamist koduste kõnedele. Siinkohal jäi domineerima mõte, et lastelt oodatakse initsiatiivi kontaktivõtuks isaga, lastel on lubatud helistada iga hetk, kui neil peaks tekkima vajadus, soov, huvi või igatsus isa järele. Intervjuudele tuginedes tuligi välja, et peamiselt on laps see, kes isaga kontakti algatab ning isad ise alustavad kontakti harvemini. Näiteks üks isa ütles nii:

/.../ lapsed ei viitsi minuga iga päev rääkida. Naisega räägin iga päev, selles suhtes olen kursis, mis kodus toimub, kuidas koolis läheb, mis lasteaiaas, kes on haige, kes ei ole haige, kuhu on vaja minna. Naisega suhtlen päevas võib olla neli-viis korda, et kui midagi on, lastega kolm neli korda nädalas ikka /.../

Ülaltoodud väide kinnitab, et kuigi isa viibib eemal, on tal siiski olemas võimalused pere argipäevas osaleda ja olla kursis pereliikmeid puudutavate küsimustega-toimingutega. Siiski kursisolek laste elu-oluga on pigem vahendatud ema jutust kui otsene. Antud aspekt toetab Graham jt. (2012) öeldut, et kaasaegseid kommunikatsioonivahendeid on peetud võimaluseks olla aktiivne vanem, st igapäevaselt osaleda lapse elus ajal, mil lapsevanem viibib välismaal ja laps koduriigis. Lisaks toob väide esile Graham jt. (2012) triaadi tähenduse, kus iga liige selles esitab omapoolse panuse suhete toimimiseks peremudelil, kus osa pere liikmeid viibib töötamisega seoses teises riigis perest eemal.

Sarnaselt eelmisele kontaktide loomisele, kostis teine isa: */.../ vahest paar sõna, ma saan aru, et lastele väga ei meeldi telefoni teel suhelda, et midagi nagu ei ole millestki rääkida või ma ei tea (.) milles asi on. Et nagu...omal on ka natukene imelik /.../*

Eelnevast tekib mõte, et isegi kui isa ise suhtleks lastega tihedamini, siis laste enda puhul see nii ei ole. Isadele jääb mulje, et lapsed ei viitsi isaga rääkida, ometi ei võta isa ise oma lapsega kontakti ega alusta teemat. Nii tulebki välja, et lapsed kipuvad olema napolisõnalised, aga vahel ka nende muud toimetused osutuvad tähtsamaks kui isaga suhtlemine. Muudeks toiminguteks kirjeldatakse sõpradega mängimist,

õppimist vms. Kummaline oli see, et kui isad rääkisid lastega vähesest suhtlemisest, pakkus see isale endale isegi nalja. Nii kõlaski läbi huumori, et laste muud tegevused on isaga suhtlemisest tähtsamad, aga isa ise ei tee sellest nähtavasti mingit probleemi. Mulle endale aga tundus, et isa huumor on siiski kurva alatooniga ning isa igatseb laste kontaktide järele.

Oluline on ja nii tuleb ka isade jutust välja, et isa saab pere argipäevaga olla kursis läbi ema, kes annab aru ning tagasisidet, kuidas lastel läinud on või läheb. Kõik see on isa jaoks piisav ning tundub, et rohkem ei olegi vaja. Ometi ilmneb, et probleemiks on hoopis see, et puudub näost näkku kontakt.

Isade jutust võib näha, et telefoni teel suhtlemine lapsega on ebamugav, imelik ning rääkida poleks nagu millestki. Vastajate hulgast paar isa tõdes, et oluline on teineteise nägemine, kehakeel ja näoilmed, millest võib näha, mis tujus on laps ja/või kuidas ta reageerib. Telefonitsi see aga välja ei tule ja head ülevaadet olukorrast ei kujune, isegi skype keskkond ei ole siinkohal piisav. Üks isadest kurtis, et tunneb puudust oma pere traditsiooniks kujunenud igapäevastest õhtusöökidest, kus arutati kõigi pereliikmete päevasündmusi. Nüüd aga võetakse sündmused kokku paari-kolme lausega ja sedagi telefoni teel. Sellest on kahju, sest näitab, et ka peres tekkinud traditsioonid võivad isa eemoleku tõttu hääbuda või siis, et isa tunneb end mõnes mõttes kõrvalejäetuna, mis väljendub tema sõnade kurbusenootides.

Kontaktide tihedusest rääkides ilmnnes, et kui isa suhtleb laste emaga iga päev, siis lapsed võivad piirduda kõrvalt vaid „tere“ ja „head aega“ ütlemisega ning pikemalt suheldakse umbes kaks – kolm korda nädalas. Kui kontaktide kestus on pikem, siis pigem räägivad lapsed endast ning peamised teemad on kool, lasteaed ja sõbrad. Väga armas ja südantsoojendav oli kommentaar, kuidas üks isa ütles pere pesamuna kohta, et laps räägib */.../ tema mängib, et noh siukseid asju mida 4 a (muudetud) räägib, ega tema palju rohkem ei räägi /.../*.

Isad täheldasid ka seda, et kui koolis või lasteaias on mingi probleem, pöördub laps meelsasti pigem isa kui ema poole ning räägib oma murest. Seda teevad nii poisid kui ka tüdrukud, kuid siinkohal tuli küll välja vanuseline erinevus. Kui näiteks alla 12-aastane räägib oma murest kohe, siis vanemate laste puhul see nii ei ole ning isa

saab teada lapse tegemistest kas ema või hoopiski kooli või tuttavate kaudu. Ühtlasi tõdes üks isa, et paljud probleemid on juba enne lahenenud, kui tema sellest teada saab ning hiljem kodus olles ei hakatagi enam nõ vana asja meelde tuletatama. Seda tõdedes oli tema hääles pettumust ning kurbust, et teda kui isa jäetakse kõrvale. Teisalt oli ta seda meelt, et tõenäoliselt lapsed ei soovi teda lihtsalt häirida.

Kui isade ütlused kokku võtta, siis üldiselt on tõesti nii, et lapsed pöörduvad isa poole siis, kui neil on midagi vaja (nt. materiaalses mõttes) või kui neil on tekkinud koolis või lasteaias mingi probleem. Huvitavaks teada saamiseks, mis pärineb ühe isa väitest, et laps helistab vahel ka siis, kui on oma sõpradega koos, näitamaks, et ta tõepoolest räägib oma isaga. Isa väide kõlas järgnevalt: */.../ isegi siis ta niisama helistab, et näe, et te ei usu või, et ma räägin oma issiga näiteks niisama /.../*. Siinkohal tekkis mul uurijana küsimus, kas selline käitumine on esinemine eakaaslaste ees või on see hoopis märk sellest, et see laps võib helistada oma isale igal hetkel, kuid teised eakaaslased seda teha ei saa või hoopis see, et muudele lastele võiks muidu jääda mulje, nagu laps kasvaks isata? Isa ise aga käsitles lapse käitumist kui esinemist teiste laste ees ja tundis lapse sellise käitumise üle uhkust.

Kui mured kõrvale jätta, siis lapsed helistavad isadele ka siis, kui neil on soov isaga rõõmu jagada. Seda teevad eriti kooliealised lapsed, kes tahavad rääkida oma kordaminekuist. Üks isa tõdes, et on oma lapsele mitmeid kordi põialt hoidnud ning kannatamatult kontrolltöö tulemusi oodanud. Selle isa puhul näitas kogu tema kehakeel, kui väga ta oma laste tegemistele kaasa elab, olgugi et ise viibib tuhandeid kilomeetreid eemal.

Lisaks kooli ja lasteaiate tegemistele on kontaktide sisuks ka küsimus: Issi, millal tuled? Peaaegu poolte isade lapsed küsisid seda peaaegu iga kontakti puhul. Siit ilmneb, et lapsed soovivad küll oma isaga suhelda, kuid pigem on isa kodus olemine neile tähtsam kui näiteks isa hääle kuulmine.

Intervjuude käigus selgus, et lapsed käivad vahel ka isa juures välismaal. Siin üks näide sellest, kuidas isa kirjeldab isaga taaskohtumise ootust: */.../ issi kaua sa seal veel oled, millal me sulle välismaale saame külla tulla /.../*, mis näitab, et issist tuntakse puudust, kuid isal justkui oleks oma välismaa kodu, kuhu lapsed aeg-ajalt

külla satuvad. Samas võib seda tõlgendada ka kui laste elevust näiteks reisimise ees või võimalust kodukeskkonnast välja saada ja kui perega ühist ettevõtmist. Üks isadest aga ei toetanud laste välismaale toomist ning kommenteeris viimast niimoodi: *.../ et mina nagu ei saa niimoodi, et teised elavad ka seal ja ma toon oma pere ka sinna..et mille jaoks eksju?...mille jaoks ma pean kedagi veel traumeerima...ei enda omasid ega teisi /.../, millest peegeldus, et isa ei soovi oma lastele näidata elutingimusi, milles ta välismaal olles elab.*

Kuigi ühe isa kontaktid lastega olid väga harvad, olid nad siiski olemas, kuid sisu alati selline: *.../ kõige rohkem huvitab, millal tulen /.../, mille põhjal võib aimata, et laste igatsus isa järele on enam kui ilmne.*

Kokkuvõttes, isad on laste igapäevaeluga kursis eelkõige läbi laste ema, kes elab lastega kodumaal. Pere argipäevast ollakse küll teadlikud, kuid teisalt ilmutati muret elukorralduse pärast: kodused peavad isa äraolekul kõikide koduste toimingutega ise hakkama saama. Viimane toetab eelpool välja tulnud mõtet, et pigem suhtlevad isad laste emaga, kes elab lastega kodumaal kui laste endiga.

Pikemaid telefoni- ja skype'i kõnesid tehti peamiselt õhtuti töövälisel ajal. Suhtlemisel toodi välja ka üks tõsine piirang. Mitmed isad elavad välismaal nõ. ühiskorteris, kus eriti privaatsust ei ole. Seda peeti ebamugavaks ning avameelse suhtluse takistajaks. Isegi kui suhtlemine õnnestub, siis täielikku vabadust oma pere asjade üle aru pidamiseks ja perega arutlemiseks ei pruugi ikka olla. Siit võib ka aimu saada, miks kontaktid lastega ei ole sagedased või puuduvad sootuks. Perega suhtlemisel pidasid isad oluliseks ka tööandja mõistvat suhtumist, eelkõige seda, et pereinimesel on võimalik valida perele sobivaid puhkuseaegasid ja et telefonikõnesid kodumaalt võis tulla ka keset töökiiret. Selgus ka, et kui peres on mingi suurem ootamatu eriolukord, siis vähemalt need isad, kes selles uuringus osalesid, väitsid, et kui väga ja hädasti vaja, saavad nad esimesel võimalusel pere juurde kodumaale sõita.

Teema lõpetuseks toon välja veel ühe isa väite tõendiks, et isad ise elavad perest eraldatust emotsionaalselt üle. Kui küsisin suhtlemise olulisuse kohta lastega, järgnes sellele pikk, suisa minuteid kestev mõttepaus ja seejärel vastus: *.../ ma ei kujutaks*

ette kui sa oled seal neli kuud ära, et läbi skypegi neid näha ei ole, siis on tõesti, et varsti unustatakse ära. Et ta ei ole jah nii kerge värk, et lähed ja oled, ikka mõtled kuidas läheb /.../.

3.3.2 Isaks olemine võrdlevalt nüüd ja enne välismaale tööle asumist

Käesoleva töö üks uurimusküsimus keskendus sellele, kuidas isad kirjeldavad isaks olemist enne ja pärast välismaal töötama asumist. Selgus, et taaskord ühendati isaks olemine otseselt töötamise ja teenimisega, mis toob välja, et isade arusaam isaks olemisest on pigem see, kui palju ta tööd teeb ja kui hästi oma peret üleval peab. Kui küsisin isadelt, kuivõrd isaks olemine oleks teistsugune, kui isa ei töötaks välismaal, siis ühe isa arvamus oli väga konkreetne: tema oleks oma lastele palju kehvem isa siis, kui ta ei töötaks välismaal. Oma arvamust põhjendas ta sellega, et tema perele selline elukorraldus sobib ning tänu isa välismaal töötamisele on pereliikmete omavahelised suhted isegi paremaks läinud. Kõige suuremaks teguriks luges ta aega, mida ta saab nüüdse elukorralduse juures oma lastele pühendada. Kuigi isa viibib mõnda aega perest eemal, siis kodumaale naastes on tal võimalik oma lastega tegeleda rohkem kui varem. Oluliseks asjaoluks pidaski ta seda, et nüüd on perele pühendumise aeg suurem kui siis, kui ta töötas kodumaal.

Sama tõesid ka teised isad, kes leidsid, et kodumaal tööl olles tehti sageli pikki tööpäevi ning laste jaoks leiti aega liiga vähe. Küll aga selgus, et välismaal töötamise ajal ollakse siiski pere argipäevastest toimetustest ja ühisest elukorraldusest eemal, mis tekitas isadele halbu tundeid. Eelkõige rääkisid isad abituse tundest: kui kodumaal tekib pereliikmete heaolu puudutav probleem, siis eemal olles ei ole võimalust olla füüsiliselt toeks ning juhtida ja juhendada tuleb eemalt. Üks isadest kirjeldas oma tunnet nii:

/.../ kui sa oled kuskil väljamaal /.../ et see on väga veider tunne ja et sa oled väljamaal ja sul on tõesti vaja kodus üks asi lahendada ja ja ... sa oled kuidagi nii abitu ... ja mis nüüd teha, siis hakkavad mõtted peas käima ja kuidas nüüd ... sõprade abi kasutada, et see on siukene teistmoodi /.../.

Üks intervjuueeritavatest oli seda meelt, et eemalt koduste probleemide lahendamisel on palju närvipinget ning „ajude ragistamist“. Samas tõdes teine isa, et eemalt pereasjades juhendamine hoiab vaimu värske, mis viitab, et mõttetöö ja valmisolek koduste asjadega tegelemiseks on sellise eluviisi puhul suhteliselt tavaline.

Meeldiv oli tõdeda, et kõikide intervjuueeritavate kodumaale naasmised olid tihedalt seotud lastega. Oma puhkusi planeeriti aegadele, mil lapse sünnipäev, koolivaheaeg, kooli astumine ja – lõpetamine või mõni muu sündmus, mis perekonna jaoks oluline. Paraku oli ka selliseid sündmusi või olukordi, kus isal ei olnud kojutuleku võimalust ning tal tuli tähtsatest peresündmustest eemale jääda. Siiski, nii palju kui võimalik, kavandavad nad kodumaal olemise aega laste soove ja huvisid silmas pidades.

Kodumaal olles tegeletakse lastega nii palju kui võimalik. Üks isa ütles, et lapsed on lausa teinud nimekirja, et mida kõike nad soovivad isaga koos ette võtta. Paar isa mainisid naljatleval tooniga ka, et koju tulles on valmis pandud tööde nimekiri, mida kõike peab kodus olemise aja jooksul ära tegema. Lastepoolt koostatud nimekiri koosneb pigem isaga koos olemisest ja lõbusatest asjadest, nt. ujulas, muuseumis, lõbustuspargis käimisest jms., millele lastega kodumaal elav ema on lisanud teha vajavad remonditööd, arvete maksimisest, kooli-lastepäevade suhtlemisest, sõprade ja vanematega kohtumistest. Üks isa proovis asja huumoriga võtta ja ütles, et kui koju tuleb, siis alles hakkab töö pihta. Tema arvates välismaal olemine on puhkus, sest pärast tööd välismaa ööbimiskohta naastes ei ole vaja pereasjadega tegeleda ja saab rahulikult omaette olla. Koju tulles aga ootavad nii lapsed kui ka abikaasa-elukaaslane ja igasugused asjaajamised, millele välismaal olles vahel ei mõeldagi või ei ole selleks aega. Kummaline oli ühe isa reaktsioon, kui ta ütles, et kodumaal puhkusel olles läheb ta vahel isegi närvi, sest laste kisa ja kära häirivad tema rahu. See näitab, et välismaal tööl olles isad on vähe seotud argiste toimetustega ning sekkuvad pigem siis, kui probleem on suur või kui laps ise endast märku annab. Siinkohal on näha mingis mõttes vastuolu: hoolimata sellest, et välismaal töövälisel ajal nõ. füüsis puhkab, sest ei pea lastega mängima, igapäevaasjadega toimetama, samas mõtted rändavad siiski kodu juurde, mis pingestab isa emotsionaalselt. Siiski on intervjuueeritavad isad püüdnud säilitada perekonnas oma juhtivat rolli, nähes end perekonnapeadena, kes lisaks pere ülalpidamisele hoiavad ja säilitavad ka tasakaalu pere toimimises. Näiteks üks isa ütles nii:

.../ ütleme, et see on raudselt see ikka, et kui isa ei ole kodus, siis on, siis ON, perekond tasakaalust väljas. Oleneb muidugi isast muidugi, aga aga, paljud räägivad et tekivad lastega probleemid. Ma olen ennegi seda asja kohanud ja kuulnud. Et kui isa ei ole oma mõtetega kodus, siis on, siis on kuri karjas /.../

Lisaks on sama isa öelnud, et kui isa on kodust ära, algavad lastel käitumisprobleemid ning omavahelised suhted lähevad segamini kõigil kodus olijatel. See teadmine paneb ka isa kannatama, teada saades, et kodustel on omavahelised tülid. Üks isadest arvas, et kui mitmeid nädalaid järjest olla perest eemal, siis *.../ see enam ei seisa enam püsti niimoodi...ma arvan /.../*. Siinjuures „see“ all ta mõtleb peret ennast. Isa, kes oli sama meelt, et pereelu ilma isata ei funktsioneeriks täisjõus, oli isegi sellisel arvamusel, et sellist perekonda, kus üks vanem on stabiilselt ära, ei saagi enam perekonnaks nimetada, sest üks osapool on ju pika aja eemal ega ole täiendavaks lülisuhete ketis. Sellist isa, viidates osaliselt ka endale, nimetas ta *pühapäevaisaks* ning tema arvates võiks pigem lahku minna või siis ühise perena välismaale kolida. Viimast tõdes ta väga suure kurbusega, mis viitab, et isa ise on sellise eluviisi üle põhjalikult alles viimasel ajal järele mõelnud ning tunded tuleviku ees on paraku ärevad.

Hoolimata sellest, et peamiselt on näha kaugisaks olemises negatiivseid jooni, küsisin siiski intervjuueeritavatelt, mida nad peavad kaugisa heaks ja halvaks küljeks. Vastused aga kattusid paljuski ülaltooduga, et majanduslik heaolu on küll see hea külg, aga halvaks küljeks ongi see, et ollakse perest ja lastest nii palju eemal. Siinkohal detailsemalt, lisaks käitumisprobleemidele ja peres tasakaalu kadumisele, tõid isad välja ka suhete kaugenemise lastega, nad leidsid ka, et isa elabki teises kodus ning kodumaal käib lastel vaid külas, tundsid muret suhete pärast kodumaale jäänud partneriga ning pidasid emotsionaalselt raskeks pere igapäevaelust eemalolekut. Isad leidsid, et eelkõige poisslapsed kannatavad isa äraoleku all, sest neil puudub igapäevaselt isa eeskujut. Üks isa kirjeldas sellist situatsiooni niimoodi: *.../ ühte tean veel, kelle isa on Soomes, see laps nagu muutub emaks ära, poisslaps ja kasvab nagu naisterahva läbi...ütleme, et noh nagu isa enam kodus pole, meesteasju ei näe enam nii palju...kasvab naisterahva poole ära nagu /.../*

Kokkuvõttes, hoiakud eemal töötamise ja piiriülese elukorralduse ning lastega suhtlemise osas jagunesid positiivsest äärmiselt negatiivseni. Intervjueeritute hulgas oli selline isa, kes suhtus välismaal töötamise mõjusse hästi, ta arvas, et pereelu on piiriülese elukorralduse puhul paranenud, seda just majanduslikus mõttes: majandusliku heaolu tõus kompenseerib lähedastest eemaloleku. Uurimuses ilmnes ka negatiivne hoiak: kui isa ei ole kodus, siis on pereelu tasakaalust väljas. See tähendab, et isa on see, kes loob peres distsipliini ja oma autoritaarsusega juhib perekonna toimimist. Pereasjade juhtimine eemalt on keeruline ja tekitab isas abituse ning kontrolli kaotuse tunnet. Leidus ka äärmuslikku hoiakut: pigem minna perest täiesti lahku või siis kolida koos perega välismaale, praegune elukorraldus ei ole kuidagi sobiv. See hoiak oli uurimuses osalenud isade puhul valdav. Intervjuude põhjal jäi domineerima mõte, et isade töötamine välismaal tagab küll majandusliku heaolu ja isa kui leivateenija rolli täitmise, kuid pereliikmete omavahelisi suhteid ja isa halbu enesetundeid ei ole võimalik rahaga kompenseerida.

3.4 Tulevik ja soovitused teistele välismaal töötavatele isadele

Intervjuud lõpetasin tulevikule suunatud küsimusega. Lisaks uurisin, mida võiksid minu uuringus osalejad isad soovitada teistele välismaal töötavatele isadele. Uurijana oli hea kuulda, et uuringus osalejad soovisid, et nende soovitus ka tõepoolest teiste isadeni jõuaks. Rääkides isade tulevikuvisionidest, jagunesid arvamused kolme suunda. Esimene arvamus pärineb paarilt isalt, kes leidsid, et jätkavad ka edaspidi välismaal töötamist. Isad olid seda meelt, et nende pereelu sellise elukorralduse all ei kannata. Kuigi eelnevalt oli juttu sellest, et piiriülene elukorraldus siiski häirib nii lapsi kui ka vanemaid, rõhutati eriti seda, et isa ise on sellise rahateenimise- ning eluviisi valinud ja perekond peab sellega leppima, kuna see kindlustab perele majandusliku heaolu. Isad peavad oluliseks nii pere tänapäeva kui ka tuleviku kindlustamist, mistõttu ei ole neil paremat valikut. Uurimuses ilmnes ka isa võimupositsioon perekonnas ja isegi äärmist enesekindlust ning oma tahte läbisurumist, eriti kui arvesse võtta seda, et isade arvates lapsed ei soovi, et isa välismaal töötaks.

Lisaks võib siin välja tuua ühe isa mõtte, kes arvab, et ka tema lapsed võiksid tema jälgedes käia ning vanemaks saades otsida ja leida töökoha väljaspool kodumaad.

Selle isa puhul on suguvõsas mitmeid eeskujusid, kes seda teed mööda on läinud, kes kümneid aastaid, kes vähem või rohkem perest eemal välismaal töötanud. Ka isa ise on pärit perekonnast, kus tema isa on aastaid välismaal töötanud ja tema pojana kodumaal elanud. Teiste uuringus osalejate seas seda mõtet ei ilmnenu.

Enamus vastajaist olid seda meelt, et selline rändlus peab varsti siiski lõpu leidma. Arvamused lahknesid selles osas, kas soovitakse koos elada kodumaal (isa naaseb) või kolitakse kogu perega välismaale. Huvitav oli ühe isa väide, pannes mõtlema, kui tähtis on isa jaoks perega koosolemine: */.../ Mis sest et me siin ei ela, aga me oleme koos /.../*. Pigem on mõeldud kooselamisele välismaal, ja perekond on kodumaalt potentsiaalne väljarändaja.

Paar isa nägi end juba lähitulevikus kodumaal töötavatenä. Üks isadest oli intervjuerimise hetkel välismaal asju lõpetamas ja niipea kui kodumaal tööleping sõlmitud, kolib tagasi koju. Ka teine isa oli kodumaale naasmas nii pea kui võimalik, kuna oli endale selgeks saanud, et suhted perega on totaalselt segamini ning riidused on rohkem kui kunagi varem. Samuti oli ta äärmiselt kurb selle üle, et lapsed on suureks saanud ning nende lapsepõlv on mõnes mõttes temast mööda läinud. Isa arvas, et ehk on juba hilja heastada ja parandada, kuid üritab siiski, kasvõi sammhaaval. Kuna lastega on usaldusväärne suhe säilinud ning lapsed austavad teda endiselt, annab see isale veel suurema motivatsiooni oma töökoht kodumaale vahetada, küll võibolla vähem tasuva vastu, aga pere püsima jäämine on tema jaoks tähtsam. Samas on möödunud mitmeid aastaid enne, kui isa seda tajuma on hakanud.

Tulevikule lisaks küsisin isadelt ka seda, mida nad soovitaksid teistele välismaal töötavatele isadele või neile, kes välismaale planeerivad minna.

Juba välismaal tööl olijatele soovitasid isad välismaal käituda mõistlikult ning pere ja lastega suhelda nii palju kui võimalik. Mõistlikkuse all peeti silmas, et ei otsitaks nõ uusi seiklusi, aga ka seda, et koju tulles tegeletaks siiski laste ja pereasjadega, mitte ei mindaks sõpradega mitmeks päevaks lõbutsema. Siinkohal tõsteti esile liigset alkoholi tarbimist, mis antud uuringus osalejate jaoks tundus äärmiselt eemaletõukavana ja suureks riskiks perede lahkumiseks. Intervjueritavad tõdesid oma nähtu põhjal seda, et paljud perest eemal olevad mehed tarvitavad liigselt

alkoholi. Ometi ei või nad väita, et kõik nähtud meesisikud on just isad, kuid uuringus osalejad siiski arvasid, et nende purjutajate seas leidub ka isasid. Isade väitel tarvitatakse alkoholi ohtralt nii välismaal tööl olles, teel kodumaale kui ka kodus puhkuse ajal. Isad arvasid, et muidugi võib lõbutseda, ometi ei tohiks unustada koju naastes seda, et mees on isa ning laps on olulisem kui napsuklaas või sõbrad.

Soovitused, mis puudutasid välismaale minekut, olid kahesugused. Ühelt poolt soovitati pere juurest eemale tööleminekust üldse hoiduda ja leida võimalusi kodumaal hakkama saamiseks. Teiselt poolt leiti, et kui tõesti peab minema, siis minek tuleb eelnevalt väga põhjalikult läbi mõelda, eriti peresuhete ja laste aspektist ja oluline on saada selgust sellest, kas pere on selleks ka tegelikult valmis.

4 PEATÜKK: ARUTELU

Käesoleva töö eesmärgiks oli kirjeldada piiriülest ehk kaugisaks olemist läbi suhtlemispraktikate oma lastega, kes viibivad kodumaal. Soov oli leida vastused kahele uurimusküsimusele, millele saadud vastused jaotusid erinevateks alateemadeks. Põhiteemadeks, millele käesolev töö keskendus, oli kirjeldada isa isaks olemise kogemust enne ja pärast välismaale tööle siirdumist ning suhtlemist oma lastega ajal kui viibiti tööl välismaal. Alateemadena uurisin, millisel eesmärgil langetati otsus välismaale tööle minna, kuidas hindab isa oma isaks olemist peale välismaale siirdumist ning kuidas ja mis teemadel isa suhtleb oma lastega ja ka seda, millise isana näeb end tulevikus.

Uuringu käigus ilmnas, et peamine eesmärk välismaale tööle minnes on olnud pere majandusliku heaolu parandamine ja kindlustamine. Sarnast on toodud välja ka erialases kirjanduses, näiteks Carling jt. (2012), kes on tõdenud, et eemal oleva vanema peamiseks motivatsiooniks on kindlustada laste turvalisus ja heaolu parema sissetuleku hankimise näol, kompenseerides sellega ka oma füüsilist lahusolekut (Carling jt., 2012). Parrenas'e (2008) uuringust ilmnas, et isa töötamine võõrsil on seotud mehe leivateeni rolli täitmisega. Ka käesolevas uuringus tuli selgelt välja, et eemalt igapäevases elukorralduses osalemine on keeruline, mis on taandanud välismaal töötava isa leivateeni rolli. Ometi jäi kõlama ka see, et kodus olles isad käituvad „uue isa“-na, hoolitsedes laste eest ja jagades laste ema/hooldajaga koduseid kohustusi.

Viimane toetab Lamb jt. (1987) mõtet, milles isaks olemine on sõnastatud ka kui „vanema investering“, mis omakorda on seotud kolme komponendiga: esimene on vanema seotus ning otsene interaktsioon lapsega, näiteks füüsiline hoolitsemine lapse eest, kuhu kuulub ka lapsega mängimine, lapse lohutamine jms. Teiseks komponendiks on vanema kättesaadavus (füüsiline olemasolu) ja ajaline panus lapsele. Siia kuulub isa kontakt lapsega, see on kättesaadavus nii näost näkku suhtlemiseks, aga ka näiteks telefoni või interneti teel. Kolmandaks on vanemlik vastutus, mis eelkõige tähendab kohustusi lapse heaolu nimel (lapsekohased

kasvutingimused ja muud arengut toetavad ressursid, nt. vajalike riieesemete olemasolu, regulaarne arsti juures käimine etc). (Lamb jt. 1987).

Toetudes käesoleva töös saadud andmetele, võib öelda, et eelkõige on siin kaetud Lamb jt (1987) kolmas ehk vanemliku vastutuse aspekt, st isaks olemine on lastele pakkuda arenguks vajalikke ressursse. Kaks esimest komponenti kaugelt isaks olemisel on aga keerulisemad, eriti otsene interaktsioon, millest isad ise ka puudust tunnevad. Isa füüsiline kättesaadavus ja ajaline panustamine lastesse tulevad aga esile isa juttudes siis, kui nad räägivad ajast, millal viibivad kodus pere ringis

Analüüsides isade vastuseid võib öelda, et "leiva lauale toomine" on esmatähtis, kuid siiski jäi kõlama, et perest eemal olek on emotsionaalselt raske. Isad tunnevad end "pere pea ja toitjana", samas aeg, mis veedetakse perest eemal, on ärev, kuna lisaks igapäevasele põhitööle muretsetakse koduste asjade pärast: mis toimub kodus, kuidas on lood ühe või teise pereliikmega, kuidas nad hakkama saavad. Uuringu käigus tuli esile ka see, et seoses närvipingega, mis selline elukorraldus põhjustab, on oht meeste alkoholi pruukimiseks, mis võib viia pereasjadele käegalöömisele. Samas püüe olla igapäevaselt pere elukorralduses osaline, tekitab abituse tunnet, sest perele toeks olemine on kauguste tõttu keeruline.

Uuringu käigus ilmnes, et välismaale tööle minnes raha teenimise eesmärgile lisaks otsiti põnevust, uusi väljakutseid ja naudinguid tööga seoses. Intervjuudest saadud teabele tuginedes tuli esile, et on olemas isasid, kes välismaal olles otsivad endale uusi seiklusi uue elukaaslase näol, tuntakse end vabana ja vastutustundetuna pere argipäeva suhtes. Toetudes uuringus osalejate kogemustele, leidub isasid, kes välismaal tööpäeva järel oma vaba aja veedavad televiisori ääres mõnuledes, alkoholi tarbides ning perega ei pruugita igapäevaselt üldsegi suhelda. Siinkohal võib rääkida küll bioloogilisest isadusest, kuid toetudes Huttuneni (2011) öeldule, võib siin näha, et bioloogiline isadus ei tähenda tingimata lapsega koos olemist. Pigem esindavad need isad Huttunen'i (2001) *vältiva isa* tüüpi, kes ei tunne igatsust oma lapse järele ning tunded, mida lapse vastu on kunagi tundnud, hakkavad jähnenema.

Ise uurijana kogesin tunnet, et osasid isasid, kellel on kodumaal pere, isaks olemine ei huvita või pole see esmajärguline, mistõttu tundus, et ka need isad esindavad

pigem *vältiva isa* ning *huvi mitte tundva isa tüüpi*. Nimelt enne käesoleva töö kirjutamist olin suhelnud mitmete isadega, kes andsid oma nõusoleku uuringus osalemiseks, aga juhtuski nii, et kui asusin intervjuude aegasid kokku leppima, siis olid isad meelt muutnud ja osadega ei saanudki rohkem kontakti. Kokkulepitud kohtumistele mitteilmumise, telefonikõnede ignoreerimise, purjusolekus intervjuule saabumise järel tõdesin, et on suureks väljakutseks leida mehi, kes sooviks oma isaks olemisest rääkida. Minu jaoks tundus, et sellisele isale tähendab isadus ja isaks olemine vähe või oli teema isa jaoks millegipärast selleks liiga ebamugav, et intervjuueerijale sellest rääkida. Oli neidki, kes keeldusid uuringus osalemisest, väites, et nende pere asjad ei kuulu teistele. Kurvad olid ka paar juhust, kus isa oli oma perest lahku läinud ning välismaale uue pere soetanud, mille tõttu ta uuringu kriteeriumile enam ei vastanud. Perede lahkuminekute teema kattub teatud viisil ka käesoleva töö intervjuueeritavate arvamusega, et elukorraldus, kus töö on välismaal ning pere kodumaal, on väljakutseterohke mitmel tasandil: lapsed võõrduvad, kodumaal oleva partneriga muutuvad suhted keerulisemaks või minnakse üldse lahku. Ka isa ise kaugeneb perekonnast nii füüsiliselt kui ka emotsionaalselt. Kõik uuringus osalejad arvasid, et viimase vältimiseks on olulisel kohal perega sidepidamise ülalhoidmine, üksteisega rääkimine, üksteise vajaduste ärakuulamine ning mõistev suhtumine.

Isade kirjeldused isaks olemise muutumisest pärast välismaale minekut olid seotud peamiselt lastele aja pühendamise teemal. Tõdeti, et nüüdse elukorralduse juures on rohkem aega lastega koos olemiseks aegadel, kui ollakse tööst vabad ja kodus. Võrreldes eelneva ajaga, tehti kodumaal töötades väga pikki tööpäevi, mis samuti oli seotud pere majandusliku kindlustamisega, samas laste jaoks oli kokkuvõttes siis aega vähem. Mind uurijana üllatas see, et isad, kes välismaal olles elavad nõ omaette töökorteris, kohanevad eemalolekuga sedavõrd, et muutuvad kodumaal pere juures olles närviliseks. Viimane aga näitab isa *eemaldunud isa* kontekstis, kus side lastega hakkab kaduma ning isa ühendab lapsega vaid bioloogiline side, kusjuures nii sotsiaalne kui ka psühholoogiline isadus ehk side ja lapse elus osamine, võivad isa ära olles kahaneda.

Uuringus osalejate jaoks oli kodumaal viibiva perega suhtlemine äärmiselt tähtsal kohal. Tõdeti, et kui suhtlemine kasvõi telefoni teelgi puuduks, ei oleks perekonnal

sellisena enam mingit mõtet. Isade väiteist jäi kõlama, et kui ei suhtle, unustaksid lapsed isa sootuks. Muret tekitavaks oli seegi, et sõltuvalt laste vanusest võib tekkida olukord, kus laps peab isa kellekski, kes elab "kuski mujal" ning käib laste juures "külas". Sellist laste poolset suhtumist kirjeldasid isad eriti nooremate laste puhul.

Kontaktide ülalhoidmise olulisust on kinnitanud ka Alicea (1997) ja Asis jt. (2004) uurimustööd, kus ilmneb, et kauguste tagant suhtlemisel on kaks tähtsat eesmärki. Nendest esimesel kohal on üldise informatsiooni vahetamine, kus on mõeldud näiteks, kuidas vanemad tunnevad huvi laste õpingute ja heaolu vastu ning omalt poolt jagavad nõuandeid, tuge ja noomivad, kui vaja. Teiseks eesmärgiks on kindlustada suhte enda olemasolu ehk siis pidada ülal sidet perekonnaga selleks, et suhe ei kaoks ega jaheneks. Carling jt. (2012) on arvanud, et kauguste tagant suhtlus nõuab pidevat kinnitamist ning tagasisidestamist, et niimoodi tagada teineteise olemasolust märku andmine. Loomulikult võib kontaktide tihedus sõltuda ka pereliikmete emotsionaalsest ja/või materiaalsest olukorrast.

Käesoleva uurimustöö teiseks uurimisküsimuseks oligi isa suhtlemine oma lastega ajal, kui isa viibib välismaal tööl. Siin ilmses, et kommunikatsioonivahendid on sarnased juba olemasolevates uuringutes tõdetuga. Isad suhtlevad oma lastega peamiselt telefoni teel ja skype'i keskkonnas. Osa isadest oli seda meelt, et skype'i olemasolu on sellise eluviisi puhul peaaegu et asendamatu, sest annab võimaluse pereliikmeid nii näha kui ka kuulda. Isade meelest visuaalne kontakt on oluline, sest võimaldab oma lapsi füüsiliselt näha ning seeläbi aru saada laste tunnetest ja käitumisest. Teemad, millest lastega räägiti, olid seotud kooli, lasteaia ja sõpradega. Huvitavaks teadasaamiseks oli aga see, et kontaktide algatajaks on peamiselt lapsed ise, mitte isad. Kuigi isad sooviksid oma lastega tihedamini suhelda, ei tee nad seda eelkõige seetõttu, et telefoni teel suhtlemine on näost näkku suhtlemisega võrreldes ebamugav ja peamine kontaktihoidmine toimub läbi kodumaal oleva ema/ hooldaja. Domineerima jäi asjaolu, et laste tegemistest kuuleb isa peamiselt läbi kodumaal elava laste ema/hooldaja. Viimane näitab aga seda, et laste eest hoolitsemine on isa ära olles peamiselt kodumaal elava ema/hooldaja kanda, ometi jagatakse vastutust ka isaga, kellele räägitakse, mis toimub ja kuidas lastel läheb.

Oma töö teoreetilises pooles kirjeldasin ka vanemate rolle, levinumaid määratlusi isadusest ning erinevaid isa tüüpe, mis toetas uurimuses osalenud isade poolt räägitud mõistmist. Toetudes uuringus saadud andmetele, võib öelda, et kõik uuringus osalejad esindasid Huttuneni (2001) määratluse põhjal bioloogilist ja juriidilist isadust, st nad olid oma lastest teadlikud ja võtsid vastutust nende heaolu eest. Lisaks tulid selgelt välja Parsons ja Balesi (1956) esitatud isaroll, kus isa esindab peres eelkõige võimu (kontroll igapäevase elukorralduse üle; olukordade juhtimine) ja instrumentaalset leivateenija rolli ja nn uue isa tunnused ilmnevad tal pere juurde minnes, kui ta viibib koos lastega rohkem aega, kui kodumaal tööl käies, ning tal on aega võtta koos lastega ette asju, mida lapsed on kavandanud. Huvitav leid minu uurimuses oli see, et isa instrumentaalset rolli toetab ka ema, kes esitab isale tema koju tulles mitmeid ülesandeid, mis ei ole lastega tegelemisega seotud, pigem on kirjeldatavad kui instrumentaalsed, nt. arvete maksmine, remonditööde tegemine jne.

Minu uurimuses osalenud isad esindavad eelkõige traditsioonilise isa tüüpi, mida on kirjeldanud oma töödes Russell (1983). Mainitud isa tüüp hoolitseb laste eest küll, kuid peamise vastutuse on jätnud lapse ema kanda. Kodus viibides osaleb isa laste vaba aja tegevustes – käib nendega koos muuseumis, ujulas, lõbustusparis, mängib nendega või lihtsalt hüpitab põlvel. Sellest jääb mulje, et isad soovivad kodus olles laste jaoks olla nn *toredad isad*, kes ei taha kurjustada ega manitseda. Isad meenutavad veidi ka Juvakka ja Viljamaa (2002) nn. *Peeter Paan isasid*, kes kardavad võtta vastutust, kuid neile meeldib teha meeldivaid tegevusi, niiet lapsed näevad isas vaid tema lõbusust ning mängulisust. Ometi võib nende isade puhul märgata ka Russell (1983) lastest *eemaldunud isa tüüpi*, Rönkä ja Rönkä (1994) poolt käsitletud leidnud *eemaloleva isa tüüpi* kui ka Huttuneni (2001) *passiivse isa tüüpi*, sest, toetudes isade mõtetele, isad tunnetavad, et lastest ollakse kaugenenu. Leian aga, et seoses sellega, et isadel ei ole võimalik osaleda igapäevaselt laste elus, ka isad ise kaugenevad lastest ning suhted hakkavad jähnenema. Teisalt võis näha, et isade kodus olemise ajal ollakse *osalevad isad*, kes jagavad laste kasvatamisel tekkinud ülesandeid ja vastutust emaga ühiselt. Siin võib olla tegemist mingil määral ka süümeipiinade tundmisega, mis seoses äraolekuga on tekkinud ja isa püüab lastega aja veetmise kaudu seda leevendada. Ka isade endi sõnul on kodus olemise aeg nõ kaotatud aja tagasi tegemine, mis veidi kirjeldab Huttunen (2001) *ängistust või*

igatsust tundva isa tüüpi, kelle sooviks on tegeleda lapsega, kuid isal puuduvad selleks võimalused, sest viibib töö tõttu perest eemal.

Uurimuse käigus ilmnis ka seda, et isad peres on suutnud säilitada oma autoritaarsuse, mis toob taas esile Parsons ja Bales (1956) isa rolli, kus isa esindab võimu jagamist. Isade jutust tuli välja, et kui isa on kodust ära, tekivad lastel sõnakuulamisega probleemid, millega kodumaal olev ema/hooldaja tihti toime ei tule. Samas kui isa on kodus, kuulavad lapsed sõna ning kord on majas. Enamus isadest oli seda meelt, et kui isa on kodust ära, siis kodumaale jäävate pereliikmete omavahelised suhted on pingelised ning üldine tasakaal peres oleks justkui paigast ära. Ometi osad isad leidsid, et see ei ole piisavaks põhjuseks töötamine välismaal lõpetada, mis väga palju meenutab Juvakka ja Viljamaa (2002) *karjäärile orienteeritud isa*.

Rääkides tulevikust ilmnis kahesugust arvamust. Paar vastajat leidis, et elatakse samamoodi edasi ning ei ole põhjust, miks peaks oma elukorraldust muutma. Olgugi, et samad isad näevad, kuidas lastel on tekkinud käitumisprobleemid ning ema/hooldaja kodumaal üksinda hakkama saamine on raske, ei soovi isad oma töökohti vahetada. Intervjueerimise hetkel enamus vastajaist oli seda meelt, et sellise eluviisiga peret koos kaua ei hoia ning ollakse tegemas plaane kodumaale tagasi tulemiseks. Välja tuli ka mõtteid, et kui üldse välismaale tööle minna, siis juba koos kogu perega kolida välismaale. Viimane aga toob esile, et kodumaalt soovitakse lahkuda ning ollakse potentsiaalseks väljarändajaks.

Uuringus osalejatele töö eesmärki tutvustades andsin isadele mõista, et kui peres on rohkem kui üks laps, võivad nad rääkida suhtlemisest kas ühe lapsega nende endi valikul või kõigist. Isad rääkisid kõikidest oma lastest võrdselt ning ühegi isa jutust ei ilmnenu asjaolu, et üks laps oleks olulisem kui teine. Hoolimata sellest, et isad rääkisid kõigist lastest jäi kõlama see, et nooremad lapsed on rohkem isas kinni ja isa suhtleb nendega kaugelt rohkem, vanematel lastel on aga rohkem omi toimetamisi ning kontakteerumist isa välismaal viibimise aegadel vähem.

KOKKUVÕTE

Tööturu avanemisega seoses on tööalane mobiilsus Euroopas kasvav joon, mistõttu lisandub perekondi, kus üks või teine lapsevanem siirdub välismaale tööle, jättes lapse/lapsed kodumaale. Eelmainituga seoses on üheks sotsiaalseks nähtuseks tänapäeval perekonnad, kus vähemalt üks täiskasvanu teenib elatist võõrsil, samal ajal säilitades nii oma kodu kui ka kontaktid lastega kodumaal. Paraku on vähe uuringuid, kuidas võõrsil töötamine mõjutab pere elukorraldust. Sarnaseid uuringuid on tehtud, kuid pigem kolmanda maailma riikide kohta. Teadaolevalt on uurimata valdkond, mis puudutab vanemate, iseäranis isa ja laste omavahelist suhtlemist ajal, kui ollakse töökohustuste tõttu perest eemal ning käesolev töö püüab luua uut teadmist selles vallas. Samuti pakub käesolev töö lisateavet isaduse uuringutele, puudutades isa-lastete suhteid. Töö põhineb viiel kvalitatiivsel poolstruktureeritud intervjuul isadega, kelle töökohad on välismaal ning perekond kodumaal ning kes töövälistel perioodidel viibivad pere juures. Intervjuud viisin läbi 2013. aasta märtsis, oktoobris ja novembris.

Käesoleva uuringu käigus ilmnis, et isad tunnevad end perest eemal olles eelkõige leivateenijana, kuid siin ilmnis mitmeid muret tekitavaid asjaolusid. Esiteks selgus, et välismaal töötamine on isade hinnangul neid lastest kaugendanud. Peamiseks sidevahendiks, mille läbi isad oma lastega suhtlevad, on telefon, mis ei asenda lapsega suhtlemisel otsest kontakti. Kuigi kõikide osalejate meelest on perega sidepidamine äärmiselt oluline, leidsid uurimuses osalenud, et lastega telefoni teel suhtlemine on ebamugav ning seetõttu on ka kontaktid harvemad ja napsõnalisemad kui lapse ema või hooldajaga. Seoses välismaal tööl käimisega tekib oht perede purunemiseks, meeste alkoholikasutuse sagenemiseks ja kaugenemiseks oma perekonnast.

Kuidas isad ennast tunnevad ja kuidas mõtlevad, kui viibivad mingeid perioode lastest eemal, näitab käesolev töö vaid väikese osa. Seetõttu ongi olulisel kohal uurida neid välismaale suundujaid mehi kui isasid, kelle pere jääb kodumaale, veelgi põhjalikumalt ja rohkemate osalejatega, et saada aimu, millise isana tunneb mees end välismaale tööle siirdumise järel ning millisteks kujunevad suhted kodumaal

viibijatega. Mitmekesisemaid mustreid tooks välja ka erinevates ametipositsioonides töötavate isade omavaheline võrdlus.

Samuti toob töö esile isade ja laste omavahelise suhtlemise vajalikkuse. Käesolevas töös tuli välja, et isad muretsevad oma kodumaal olevate laste eest küll, kuid kontakte algatavad peamiselt lapsed ise, sest isade arvates laste jaoks on kaugelt suhtlemine ebamugav. Siinkohal võikski uurimistööd edaspidi laiendada suunas, et lisaks isadele osaleksid selles ka lapsed ja emad.

Kasutatud kirjandus:

- Alicea, M. (1997). "A CHAMBERED NAUTILUS" The Contradictory Nature of Puerto Rican Women's Role in the Social Construction of a Transnational Community. *Gender & Society*, 11(5), 597-626.
- Asis, M. M. B., Huang, S., & Yeoh, B. S. (2004). When the light of the home is abroad: Unskilled female migration and the Filipino family. *Singapore Journal of Tropical Geography*, 25(2), 198-215.
- Bardy, M. (2002). Mistä vanhemmuus tehdään. Teoses L. Kolbe & K. Järvinen (toim.) *Onks ketään kotona*, 35-52.
- Battistella, G., & Conaco, M. C. G. (1998). The Impact of Labour Migration on the Children Left Behind: A study of elementary school children in the Philippines. *SOJOURN: Journal of Social Issues in Southeast Asia*, 220-241.
- Beck, U., & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences* (Vol. 13). Sage Publications Limited.
- Berger, A.A (2000). *Media and communication research methods an introduction to qualitative and quantitative approaches*.
- Bryceson, D., & Vuorela, U. (2002). *Transnational families in the twenty-first century. The transnational family: New European frontiers and global networks*, 3-30. Cambridge University Press.
- Cancian, F. M., & Oliker, S. J. (2000). *Caring and gender*. Altamira Press.
- Carling, J., Menjívar, C., & Schmalzbauer, L. (2012). Central themes in the study of transnational parenthood. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(2), 191-217.
- Christiansen, S. L., & Palkovitz, R. (2001). Why the "Good Provider" Role Still Matters Providing as a Form of Paternal Involvement. *Journal of Family Issues*, 22(1), 84-106.
- Cohen, T. F. (1993). What do fathers provide? Reconsidering the economic and nurturant dimensions of men as parents.
- Eesti Inimarengu Aruanne 2010/2011. Inimarengu Balti rajad: muutuste kaks aastakümnet. SA Eesti Koostöö Kogu, 2011
http://kogu.ee/public/eia2011/EIA_2011.pdf

- Glick, J. E. (2010). Connecting complex processes: A decade of research on immigrant families. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 498-515.
- Graham, E., Jordan, L. P., Yeoh, B. S., Lam, T., & Asis, M. (2012). Transnational families and the family nexus: perspectives of Indonesian and Filipino children left behind by migrant. *Environment and Planning A*, 44, 793-815.
- Gregory, A., ja Milner, S. (2011). What is “New” about Fatherhood? The Social Construction of Fatherhood in France and the UK. *Men and Masculinities*. 14(5), 588-606.
- Hansson, L. (2006). Perekond ja uued sotsiaalsed riskid. Tallinna Ülikool.
- Haugen, G. M. D. (2010). Children’s perspectives on everyday experiences of shared residence: Time, emotions and agency dilemmas. *Children & Society*, 24(2), 112-122.
- Hawkins, A. J., & Dollahite, D. C. E. (1997). *Generative fathering: Beyond deficit perspectives*. Sage Publications, Inc.
- Heinonen, J. (2006). Työläismies ahdingossa. Kolme miessukupolvea rakennemuutosten Suomessa. Helsinki: Palmenia.
- Hobson, B. (Ed.). (2002). *Making men into fathers: Men, masculinities and the social politics of fatherhood*. Cambridge University Press.
- Huttunen, J. (1999). Muuttunut ja muuttuva isyys. Jokinen, A.(red.). *Mies ja muutos–kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere University Press, Tampere.
- Huttunen, J. (2001). *Isänä olemisen uudet suunnat*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Höfner, C., Schadler C., Richter, R. (2011). When Men Become Fathers: Men's Identity at the Transition to Parenthood. *Journal of Comparative Family Studies*. 42(5), 669-686.
- Ilves, K. (2009). Kvalitatiivse uurimisviisi ajalooline taust ja teoreetilised alused.
- Jokinen, E. (2002). Äitiys, isyys ja julkiset fantasiat. Teoses: Kolbe, L. & Järvinen, K.(toim) *Onks ketään kotona: kasvatuksen suuntaa etsimässä*. Helsinki: Tammi.
- Juozeliūnienė, I. R. E. N. A. (2008). *Doing Research on Families with Parents Abroad: the Search for Theoretical Background and Research Methods*. *Philosophy. Sociology*, (4), 72-79.
- Juvakka, E., & Viljamaa, J. (2002). *Miehen mittainen isä*. WSOY.
- Järvinen, K., & Kolbe, L. (2002). *Murros mahdollisuutena*. Teoses K, Järvinen & L, Kolbe (toim.) *Onks ketään kotona*.

- Järviste, L. (2008). Isadust toetavad poliitikameetmed Eestis. Poliitikaanalüüs. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 6/2008. Sotsiaalministeerium.
- Kaczmarek, E. A., & Sibbel, A. M. (2008). The psychosocial well-being of children from Australian military and fly-in/fly-out (FIFO) mining families. *Community, Work & Family*, 11(3), 297-312.
- Karu, M., Kasearu, K. ja Biin, H. (2007). Isad ja lapsehoolduspuhkus. Uuringuraport. Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Korhonen, M. (1999). Isyyden muutos: keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus.
- Kutsar, D. & Trumm, A. (2010) Perede elujärg riskiühiskonna tuultes. *Sotsiaaltöö* 5, 13–19.
- Kutsar, D. (2007). Mees ja perekond: isadus. Teoses Kutsar, D (toim) Mees sotsiaaluuringu subjektina. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 2/2007. Sotsiaalministeerium.
- Kutsar, D., Darmody, M., Lahesoo, L.(2013) Borders separating families: children's perspectives of labour migration in Estonia. In: Spyrou, S. and Christon, M. (Eds) *Children and Borders*. Palgrave (in press).
- Laherand, M. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L., & Levine, J. A. (1987). A biosocial perspective on paternal behavior and involvement. *Parenting across the life span: Biosocial dimensions*, 111-142.
- Landolt, P., & Da, W. W. (2005). The spatially ruptured practices of migrant families: A comparison of immigrants from El Salvador and the People's Republic of China. *Current Sociology*, 53(4), 625-653.
- Marsiglio, W., & Cohan, M. (2000). Contextualizing father involvement and paternal influence. *Marriage & Family Review*, 29(2-3), 75-95.
- Marsiglio, W., & Pleck, J. H. (2005). Fatherhood and masculinities. *The handbook of studies on men and masculinities*, 249-269.
- Matta, D. S., & KNUDSON-MARTIN, C. A. R. M. E. N. (2006). Father responsivity: Couple processes and the coconstruction of fatherhood. *Family Process*, 45(1), 19-37.

- Mazzucato, V., & Schans, D. (2011). Transnational Families and the Well-Being of Children: Conceptual and Methodological Challenges. *Journal of Marriage and Family*, 73(4), 704-712.
- McNeill, T. (2004). Fathers' experience of parenting a child with juvenile rheumatoid arthritis. *Qualitative Health Research*, 14(4), 526-545.
- Mäkinen, L. (1998). Mies isänä ja isänsä poikana.
- Mykkänen, J. (2010). Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus.
- Navarro, D. E. (2008). Cross-border fathering: The lived experience of Mexican immigrant fathers (Doctoral dissertation, faculty of the University Graduate School in partial fulfillment of the requirements for the degree Doctor of Philosophy in the School of Social Work, Indiana University).
- Nyman, G & Puohiniemi, M. 2007. Mies. Arvot, roolit ja tunteet. Espoo. Limor kustannus.
- Palkovitz, R. (2002). Involved fathering and men's adult development: Provisional balances. Lawrence Erlbaum.
- Parsons, T., & Bales, R. F. (1956). Family, socialization and interaction process. London : Routledge & Kegan, 1956.
- Pasley, K., Futris, T. G., & Skinner, M. L. (2004). Effects of commitment and psychological centrality on fathering. *Journal of Marriage and Family*, 64(1), 130-138.
- Pleck, J. (1997). Paternal involvement. The role of the father in child development, 66-104.
- Poolamets, O., Uljas, J., Raun, M., Punab, M. (2000). Mees muutavas maailmas. Eesti Pereplaneerimise Liit.
- Prof. Rhacel Salazar Parreñas. (2008). Transnational fathering: Gendered conflicts, distant disciplining and emotional gaps. *Journal of ethnic and migration studies*, 34(7), 1057-1072.
- Pärna, H., Lai, K., Tulva, T. (2008) Vanemate töötamine välismaal – kuidas see mõjutab lapse elu. *Laste ja spetsialistide tõlgendused, Sotsiaaltöö* 6, 36–44.
- Rautiainen, M. (2001). Vanhemmuuden roolikartta. Syvennä ja sovelle. Käyttöäopas, 2.
- Roosa, A. (2011). Valik vastuseid enamlevinud küsimustele isa rollist lapse elus. Sotsiaalministeerium.

- Russell, G. (1983). *The changing role of fathers* (No. 9). St. Lucia: University of Queensland Press.
- Rönkä, A., & Rönkä, T. (1994). *Isän viisaus. Tasapainoon ja eheyteen isänä, äitinä, puolisona ja kasvattajana*. Helsinki: Ajatus.
- Salmi, M., Bardy, M., & Sauli, H. (2004). *Lapsen ja lapsiperheiden asemasta nyky-Suomessa*. Teoksessa Söderholm ym, 16-39.
- Schier, M., Proske, A., & Nimmo, D. (2011). *Workshop Concept*.
- Shields, S. A. (2000). Thinking about gender, thinking about theory: Gender and emotional experience. *Gender and emotion: Social psychological perspectives*, 3-23.
- Sinisaar, H., Sepp M., Paron, K., Reinomägi, A. (2013). *Lapse toetamise võimalused. Teoses Laste heaolu*. Tallinn : Statistikaamet, 2013.
- Smith-Estelle, A., & Gruskin, S. (2003). Vulnerability to HIV/STIs among rural women from migrant communities in Nepal: A health and human rights framework. *Reproductive Health Matters*, 11(22), 142-151.
- Strömpl, J. (2007). *Meesuuringutes kasutatavad uurimismeetodid*. Teoses Kutsar, D. (toim.) *Mees sotsiaaluuringu subjektina*. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 2/2007. Sotsiaalministeerium.
- Strömpl, J., Selg, M. ja Linno, M. (2012). *Narratiivne lähenemine sotsiaaltö uurimuses*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Svašek, M. (2008). Who cares? Families and feelings in movement. *Journal of intercultural studies*, 29(3), 213-230.
- Veidemann, B. (2010) *Eesti tööealise rahvastiku väljarände-potentsiaal aastal 2010*. Poliitikaanalüüs. Sotsiaalministeeriumi toimetised, 8/2010.
- Viira, A. (2010). *Kui mehed on kaugel tööl ehk piiriüleste pendeltöötajate pered Eestis*. Bakalaureusetöö. Tallinna Ülikool.
- Vuori, J. (2003). Äitiyden ainekset. Teoses H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 39-63.

LISA 1

Intervjuu kava

1. Millisel eesmärgil on tehtud valik töötada välismaal?

1.1 Palun kirjelda, kuidas sa otsustasid välismaale tööle tulla?

1.2 Mis on olnud kõige pikem periood, kui oled pidanud välismaal töötamise tõttu perest eemal olema?

2. Kuidas Sinu laps(ed) sellesse suhtu(b)vad, et isa töötab välismaal?

2.1 Mitu last on, kellega koos elad?

2.2 Milline on laste reaktsioon, kui pead „jälle“ tööle minema, milline on reaktsioon, kui naased pärast eemal olekut koju?

3. Milline oli isaks olemine enne välismaale tööle asumist ja milline on nüüd, kui on lapsest eemal?

3.1 Võrdle end ajaga, kui oli kodumaal, kuidas on isaks olemine sinu jaoks muutunud?

3.2 Mida nüüd mõtled / tunned / teed isana teisiti võrreldes ajaga, kui välismaal ei töötanud?

3.3 Mis on suhtlemises lastega nüüd teisiti?

3.4 Kuidas sa lastega kontakti hoiad?

3.5 Kuidas sa kontaktipidamist lastega ise hindad, mida sellest isana arvad?

3.6 Millised on lastest töö tõttu eemal elava isa isaks olemise head ja halvad küljed?

4. Millise isana näeb end tulevikus?

4.1 Mida sa isana teeksid teisiti?

4.2 Mida soovitaksid teistele isadele, kes kavatsevad perest eemale välismaale tööle minna?

4.3 Millise isana näed ennast ühe aasta pärast?

TÄNUSÕNAD

Suured tänusõnad tahan öelda nendele isadele, kes nõustusid uuringus osalema ja oma kogemusi jagama!

Kõige erilisemad tänusõnad lähevad minu juhendajale, **Dagmar Kutsarile**, kelle toetuseta seda tööd ei oleks! Aitäh, hea juhendaja, et aitasid teoks saada selle, mis oli olnud minu mõtteis ja hinges juba mitmeid aastaid!

Täna toetuse eest ka oma lähedasi, eriti oma abikaasat, kes innustas mind hetkedel, kui jõuvarud ja tahe kippusid otsa saama!

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, **Mari Raudsepp**
(sünnikuupäev: 22.05.1978)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„ Välismaal töötavate isade käsitletud kaugisaks olemisest“ (bakalaureusetöö)

mille juhendaja on **Dagmar Kutsar**,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
 3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 22.01.2014